4 lira

gelecek

aylık edebiyat dergisi

4/5

gelecek

sosyalist edebiyat dergisi

AĞUSTOS-EYLÜL 1971, SAYI 4-5

Gelecek, Aylık Edebiyat ve Siyaset Dergisi/Sahibi: Metin İlkin/Sorumlusu: Güngör Gençay/Yönetimyeri: Beyoğlu, Hasnun Galip Sokak Nu. 1, Yıldız Han Kat 4, Tel: 49 37 17/Posta Kutusu 401, İstanbul Dizgi baskı: Yelken Matbaası/Kapak baskısı: Evren Ofset/1.9.1971
Sayısı 4 lira/Yıllık abonesi 40 lira/Avrupa ülkeleri abone 55 lira/Asya ve Ortadoğu 55 lira/Amerika ve öbür denizaşırı ülkeler 75 lira/Arka kapakta yalnız yayınevi ve kitap reklamı tam sayfa 300 liradır.

SOSYALİST PARTİSİZ DEMOKRASİ

27 Mayıs Anayasasının getirdiği özgür demokrasi ortamında filizlenen ve kısa zamanda aydınların katılmasıyle gelişen ve Türk siyasal tarihine her anlamda renk ve hareket katan Türkiye İşçi Partisi Anayasa Mahkemesi tarafından sosyalizmin öz felsefesiyle ilgili olmayan bir gerekçe ile kapatılmıştır. Bunun ve İşçi Partisinin siyasal işlevinin tartışması daha uzun yıllar yapılacaktır.

Ancak olağan koşullarda Türkiye'nin demokratik düzenden vazgeçeceği gibi bir tartışmaya her halde yer verilmeyecektir.

Bilindiği gibi dünya üzerinde belli başlı iki siyasal kutup görülmektedir.

İşçi ve köylü sınıfları silâh zoruyle ülke yönetimine el koyarlar da kendi sınıfsal diktatoryalarını kurup devletin düzenini sırf kendi sınıfsal çıkarlarına göre düzenlerlerse ve de öbür sınıfların hayat hakkını silâh zoruyle kaldırırlarsa bu tür bir yönetimin adı komünizmdir.

Eğer burjuvalar, büyük toprak sahipleri ve patronlar kendi silâhlı kuvvetleriyle devlet yönetimine el koyar da kendi sınıfsal diktatoryalarını kurarlar ve de işçi ve köylü sınıflarını her türlü hak ve özgürlükten yoksun bir mal ve köle derekesine düşürürlerse bu yönetimin adına da Faşizm denir.

Örnek aldığımız batı demokrasilerinin ise bu iki kutup ile bunların arasında yer alan siyasal yelpazenin çarpışması ve denge tutması demek olduğunu görüyoruz. Eşit şartlarla, eşit olanaklarla, eşit özgürlüklere sahip olunarak kendine özgü kuralları içinde oynanan bir oyundur demokrasi. Zor ise bu oyunu bozar. Oyunculardan birinin bulunmadığı ya da bulunsa bile eli ayağı, ağzı dili bağlı olarak bulunduğu demokrasi oyunu ise ancak ve sadece oyundur. Filipin tipi demokrasidir.

Eğer Türkiye'de demokrasiden söz edilmeye devam edilecekse, eğer işçi ve köylü sınıflarının haklarını savunmak ve bunun için örgütler kurmak hakları kısıtlanmayacaksa, derhal ve yeniden 1961 Anayasasının tanıdığı özgürlükler ve hakların sınırları sonuna kadar kullanılarak yeni bir sosyalist siyasal parti kurulmalıdır. Türkiye'nin içine girdiği zorunlu siyasal akım başıboş bırakılmamalı ve hukuk kurallarına uygun bir yatak içinde biçimlendirilmelidir.

Egemen sınıflar da bilmelidirler ki bugün içine sürüklendiğimiz karmaşa, yaratılan baskı ortamının, kanlı pazarların, faili meçhul siyasal cinayetlerin sonucudur. Sosyolojinin en klasik kuralı etki ve tepki kuralıdır. Her şiddetli baskı bir şiddetli patlamanın anasıdır.

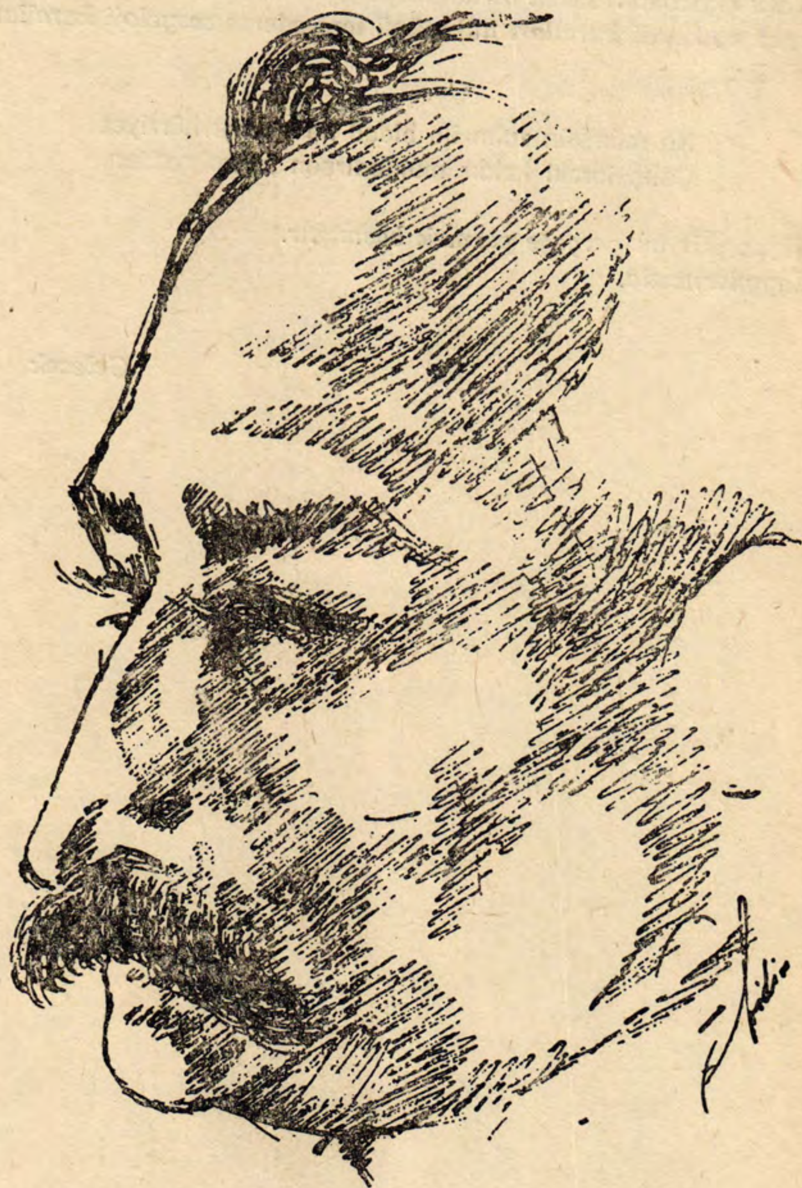
Nasıl ekonomik düzen birtakım polis tedbirleriyle kontrol altına alınamaz ve kendi kuralları hükmünü icra ederse sosyoloji kuralları da öyledir.

Ne mümkün zulm ile bidad ile imhayı hürriyet
Çalış idraki kaldır muktedirsen ademiyyetten

diyen şair bu gerçeğe parmak basmıştır.

Saygılarımızla.

Gelecek

SABAH OLURSA

TEVFİK FİKRET

Bu topraklar da bir gün ışıyacaksa, oğlum,
eğer bu toprakların da sislenen şu alın yazısı
sağlam ve güçlü bir elle silinir de,
bir parça gülerse donuk ve paslı yüzü halkın,
— o gün ben ölmemiş bile olsam
bir ölü gibi yaşayacağım —
sen kes o gün benden umudu,
kötürüm, boş çevremde unut beni acılarımla,
hasta bakışlarım seni çekmek ister sonra geriye doğru.
Oysa sen «yarın»sın tepeden tırnağa,
kulaklarımda sesin durmadan şakıyor.

Işıyacak bir gün ortalık, ışıyacak,
sürmez bu karanlık, sürmez kıyamete dek,
bu mavi gökyüzü bir gün acır size.
Öyle boynunu bükme, oğlum,
hayatın güneşidir sevinçli olmak,
boynu bükük insan çürür bizim gibi.
Siz ey, gelecek günlerin küçük güneşleri,
birer birer uyanmanın vakti geldi işte,
ufuklar aydınlığa öyle susadı, öyle susadı ki!
Aydınlık tek özlediğimiz şey çağımızda,
haydi silin bulutları, uğursuz gölgeleri atın,
ışıklar içinde koşun mutlu özgürlüğe doğru.
Biz gözümüz açık gitmeyeceğiz bu dünyadan:
Vatan sizinle yaşayacak, biliyorum, sizinle yaşayacak,
şu zından karanlığından uzak, sizinle!

Bu şiir, A. Kadir'in «Bugünün Diliyle Tevfik Fikret» kitabından alınmıştır.

KİMLİK

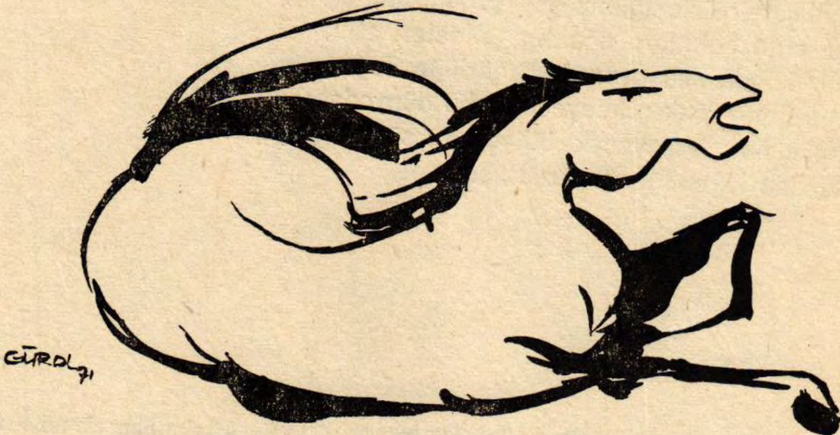
CAHİT IRGAT

Horozlar ötünce uzun kocaman
Bellidir kimliğim yüzümdeki acıdan.

Acı insan soyulunca kabuktan
Öldürsem kendimi hiç acımadan
Karanlık bir avluda kalın duvarlı
Babacan bir ağaçta yüce boyumdan
Görsünler gittiğimi bu bok dünyadan.

Kim kime dum duma
Bir adam gitmiş güme
Karanlık bir avluda kalın duvarlı
Binbir böcek koşar alnıma
Kimi allı kimi morlu

Horozlar ötünce uzun kocaman
Bellidir kimliğim yüzümdeki acıdan.

TOHUM

GÜNGÖR GENÇAY

oyuncak tüfeklerden gerçek tüfeklere
bebekler büyüyecek yalınayak
taşacak yüreklerinden kin ve ışık
doludizgin hizaya girecekler
masadan aş yemesini
su içmesini mataradan
insan sevmesini öğrenecekler

kılıç ve şehvet sesi dökülen
çıplak sokaklara saraylardan
bir dudakta koparılan başların
kurşun güzeli gövdelerin yanında
bebekler büyüyecek yalınayak
nasıl yırtılır karanlıklar
nicedir baharın savaşı
dağda köyde ve kentte
görecekler

toprak gibi öldüğü bilinmeyen
ve toprak gibi her şeyi başkasının
bebekler büyüyecek yalınayak
ak aydınlıklara hedefli
bir dolu ambar gibi yürekleri
döllenirken mutluluğu insanların
ölümü hiçleyecekler

MAYIN

AYDIN HATİPOĞLU

Suskun bir mayınım
Çöküntü yılgın bir ağaç gibi yakıyor çiçeklerimi
Yabancıyım satılmış yaşamama

Sana sığınıyorum
Boynuma doluyorum sevdanın kara saçını
Toprağın şehvetle çatlamasını
Soluk soluğa düşen bir kuş gibi çırpınarak
Kuru yağız bir seste yoğunlaştırıyorum

Suskun bir mayınım mekanik patlamalar için kurulmuş

Sana sığınıyorum
Sığ sevda çiçeklerini kuruttuğum dallardan
Yarınsız ve yanlız akşamlardan gülüm
İhanetten
Suskun bir isyanım
Sanki göz yaşıyım bir orospunun
Hüznün dallarında ölüm ılık bir sonbahardır
Yorgun ve kara bıyıklarımızı aydınlatır kızıl bir gül gibi güneş
İsyanımın dağlarında binlerce ateş
İçimde bir tapınak yıkıntısı

Suskun bir mayınım
Gizli bir korku bileycisiyim kimselerin bilmediği
İçin için bir duyarlığın barutunu saklıyorum
Değil elbette değil öldürmek benim işim

Sana sığınıyorum
Paramparça aynasından anıların
Zulümden

Suskun bir mayınım
Arasındayım papatyalar gelincikler ve mor menekşelerin
Bir kaçakçı kadar usta olmalı ellerin
Gittikçe yalnızlaşıyorum çirkin kalabalığınızdan
Güneş gitti karanlığa bıraktı yerini
Toprak gitti annem ve sevgilim
Duygu suya değdi kanadına bir kuşun
Duyulmadı duyulmadı duyulmadı
Hiç bir yerden beklenen kurşun

Sevda bir kuytu liman
Suskun bir sevgiyim
Bereketli yağmurlar doluyor yüreğim
İçimde hırçın yıldırımlar birikiyor.

Sana sığınıyorum
Başımı göğsüne bastırışına
Anaç yumuşak ılık
Yüzümde dolaşan soluk

Sıcaklığın zalim bir yoksulluğun tandırıdır gülüm
Sana kopmuş kollarıyla sarılıyorum işçi çocukların
Sarılıyorum kavganın bayrağına

Suskun bir türküyüm
Yumruk gibi bir ses yoğuruyorum
Kutsal ölülerin kanından
Emeğin kurtuluşunu haykıran

Sesim
sesin
sesimiz
Bozkır yangınları gibi gürül gürül yayılmadan
Ve yakmadan çağın çerağını
Duyan olmaz
Halin nedir
Diyen olmaz
Bu yara bir derin yara
Onulmaz dağlanmadan
Dağlanmadan onulmaz

Suskun bir mayınım
Sana sığınıyorum
Beni yalnız komayın
Beni yalnız komayın
Patlamaya hazırım.

KENTLER

TEKİN SÖNMEZ

1/

ortadan böldüğümüz tayınlarla
kaput ve matraları kuşanıyoruz

tüfenkleri omuzlarımıza asıyoruz
kentlere iniyoruz dağlı havalarla

yolları ve çorapsız bacaklarıyla
burjuvazi zihnimizi şartlandıran

usta bir değirmene bizi bağlayan
içimize bir kışlanın kokusu taşınıyor

2/

sabanla çevirdiğimiz tarla
ilkçağ hıçkırıkları kağnıların

ve seheri damıtan analarımızın
kuşlukta yalnayak getirdikleri lokma

taş katılığı mıhlanıyor boğazımıza
kışla avlusunda çöreklenen sesleri

obur harlanan sönen mavzerleri
bağrımız sıla mektuplarına nakışlıyor

3/

kentler bilincimizi aşındıran
günleri kınalayan acıların potası

bir göğsün genç akasyasını
gözleri kapanmayan bir cesedi

damarların yakutlu cevherini
tarıyor çelik sicimlerle namlular

sıladan taşıdığımız cahallıklar
ranzalara sarmalıyor hasretimizi

beynimizin tanyeri filizini
günler yontuyor al buğularla

kentler gergin kısrak bacaklarıyla
postallarımıza kahkahalar savuruyor
[illegible]

(Ağustos 1971)

EUGÈNE POTTİER

İşçi davalarını türkülerle dünyaya yayan Fransız şairi. 1816 da Paris'te doğdu. «Yaşasın Hürriyet» adlı ilk türküsünü on dört yaşında yazdı. Önceleri işçi olarak çalıştı. 1840 tan sonra yazdığı türkülerle geride kalanları uyarmaya, işçileri birleşmeye çağırdı. 1848 de işçilerin burjuvaziye karşı giriştikleri büyük kavgada barikatlar üstünde dövüştü. 1871 Paris Komünü devrinde milletvekili seçildi. Ünlü Enternasyonal türküsünü 1871 Haziranında, Komün hareketinin burjuvazi tarafından kanla boğulması üzerine yazdı ve Amerika'ya sığınmak zorunda kaldı. Gene o ay içinde gıyaben ölüm cezasına mahkûm edildi. Dokuz yıl sürgünde kaldığı sürece devrimci türkülerini yazmakta devam etti. 1880 de genel aftan yararlanarak Fransa'ya dönünce, o yıl kurulmuş olan Fransız İşçi Partisine girdi. İlk şiir kitabı 1884 yılında çıktı. İkinci kitabı «Devrim Türküleri» adıyle ölümünden sonra yayımlandı. 1887 de yoksulluk içinde öldü. Ama arkasında, gerçekten ölmeyecek bir anıt bıraktı. İşçi davasını türkülerle yayanların en büyüklerinden biri oldu.

Çevirenler :
A. KADİR - Ş. HULÛSİ

Birçok hakları var insanoğlunun.
Bunların kanuna en uygunu hangisi?
Ticaret ve sermaye birikimi serbest.
Peki, bunun kanundaki yeri?
Al gülüm, ver gülüm.
İşte, oğlum, ilk ahlâk dersin;
herif mal alıp mal satacak,
bırakın yapsın, bırakın geçsin!

Hiç bir şeyden korkunuz yok sizin,
cancağızı ister zehir katar,
tek satış iki kata çıksın,
bir bunu başarmak yeter.
Ne çıkar açıksa tekmil kapıları hilenin;
mendakka dukka dünyası bu,
malı kim alacaksa o düşünsün.
Bırakın yapsın, bırakın geçsin!

Ne dediniz, işçiler öfkeli mi?
Bundan bilim adamlarına ne?
Kısmaya bakalım biz ücretleri,
işçiler bedavaya gelmeli.
Saat başına on kuruş indir,
haydi milyonlar cup kasaya,
bu kadarcık parası kesilmekle bir insanın,
gösterin, öldüğünü var mı gören?
Bırakın yapsın, bırakın geçsin!

Rağbette oldu mu bir mal, korkma,
çok olur o malın sürümü,
kulak asma lâfına «pazar tıkandı» diyenin,
avanak politikacı lâfı o, palavra.
Durma, mal çıkar sen gece gündüz,
yığmaya bak malı pazara.
Bırakın yapsın, bırakın geçsin!

İş saatini çıkaralım iki misli,
aileler kavuşsun refaha,
gelin çocuklar, kadınlar, kızlar, gelin,
boş verin bızdıklara, eve meve,
işte size kocaman bir fabrika,
işte koskoca bir koyun ağılı size,
işimiz çok acele, çocuklar, kızlar, kadınlar,
işsiz günleriniz olacak dinlenmek için,
hem bu işsiz günler sürecek aylarca.
Bırakın yapsın, bırakın geçsin!

Kaynaşır durur sömürge işçisi
işte her yerde karınca gibi,
kopmuş gelmişler ta nerelerden,
lâftan anlar iyi insanlar hepsi:
Bir yarım ekmek koy önlerine,
bir baş soğan, üç beş zeytin,

sonra kullan tepe tepe.
Haydi, bizim işçilere de ilân et:
Önlemek isterlerse rekabeti,
aklı başa toplamak gerek,
bir baş soğan, üç beş zeytin,
bırakın yapsın, bırakın geçsin!

O açlık günlerinde, kuşatmada,
ben neler yapmadımdı ki,
dediydim özgürlük gibi var mı,
ticaret özgürlüğünü savunduydum en başta,
sarıldıydım ekonomi bilimine sımsıkı,
tekmil malları bağladıydım vesikaya,
ama çoğu insan fukara, neylersin,
mallar yığıldı kaldıydı dağlar gibi,
bırakın yapsın, bırakın geçsin!

Yiyecekler istif edilecekmiş, edilsin.
Ambarlar ateşe verilecekmiş, verilsin.
Gümrük yüzünden girecekmiş birbirine konu komşu,
diyesiymişler yok şöyle yapalım, yok böyle,
oyasıymışlar gözlerini birbirlerinin,
halk kan ağlayasıymış, inleyesiymiş inim inim,
masum halk, namuslu halk, çalışkan halk,
bağırılıp çağırılacakmış, denecekmiş «yeter be,
yeter, insanları bu kadar ezemezsin!»
Hepsine boş ver sen, işine bak,
çok tatlı bir sözü vardır ekonomi biliminin :
Bırakın yapsın, bırakın geçsin!

YÜRÜYÜŞ

AFET ILGAZ

Alacakaranlıkta, toprakta akan karıncalar gibi, şehrin ortasına doğru yürüyorlardı. Paltosuz, şapkasız erkekler, ince mantoları, başörtüleri, içlerinde daha bu yılın modasına yetişememiş, henüz geçen yılın modasına heveslerini sürdürdükleri için ancak onu çok uzaktan yansıtabilmiş elbiseleriyle ve ellerinde çantalarla kadınlar, kızlar, genç çocuklar...

Saatin beş altı olduğu sulardı bu gidişlerin hızlandığı ve çoğaldığı saatler ...Biraz sonra, önlerinden geçtikleri dev apartmanların pencerelerinde tek tük ışıklar yanardı .Biraz daha sonra, sabahlıkları, berberliyken bozulmuş dağınık saçları, uykulu ve uyuşuk gözleriyle, tek tük, sıkıntılı kadın şekilleri çıkardı pencerelere. Daha sonra da pahalı picamaları içinde erkekler görünürler, mutluluk ve kalorifer sıcaklığı içinden karlı, yağışlı, karanlık, soğuk sokağa bir göz atarlardı. Sonra, az sonra, hepsi birden, kadınlar ve erkekler, ellerinde çay, süt, kahve fincanlarıyle pencerelerin önlerine gelirler, bir yandan ellerindekileri içerlerken bir yandan da heyecanlı bir at yarışı seyrediyor gibi, karıncaların yürüyüşlerine bakarlardı.

Gecekondulardan fabrikalara yürüyorlardı. Apartmanların arkasındaki fabrikalara, atelyelere ve sonra evlere, pazarlara, dairelere, okullara... Bunlar hızlı yürüyüşlerdi, açıktı, belliydi, görülüyordu. Apartmanların alt katlarında, bodrumlarda oturanlarsa gizli bir yürüyüşü, adım adım, belki daha yavaş, daha belirsiz sürdürüyorlardı. Bunlar çevrelerine yayılıyorlardı yürümeden. Bakkal dükkânları açıyorlardı, manav dükkânları açıyorlardı. Pideci, ciğerci, kasap ve yine bakkal, manav oluyorlardı. Çocukları da kendi yanlarında bakkal çırağı, manav çırağı oluyordu. Ev ev dolaşıp ekmek dağıtmak, istenilenleri bir deftere yazmak, onları getirmek, bahşiş almak, pencerelerden «bakkal», «manav» diye seslenen kadınların istedikleri şeyi getirmek, mümkün olduğu kadar pahalı satmak, eksik satmak, kötü satmak ve zengin olmak, varlıklı ve sermayeli olmak, kat almak, daire almak, sonra bir dükkân daha almak, bir ev daha almak, bir dükkân daha, bir dükkân daha... Ne olursa olsun bahşiş almak, ne olursa olsun birkaç kuruş fazla almak, ne olursa olsun bazan yumuşaklıkla, sürünerek, bazan zorla, yapışarak, ağlayıp sızlayarak, gülüp oynayarak, daha çok almak...

Hediye'yle Dursun'un, Çimen kızın, küçük Telli'nin bu kadar sağ-

lamca, bu kadar hızla, bu kadar güvenle bozulduklarını görseler, köylüleri, inanmazlardı. Hediye, hiç eskimiyor görünen basma entarisinin uzun eteklerini savura savura, başında beyaz tülbenti, sırtında kırmızı hırkası, hiç bitmeyen bir koşuya çıkmış gibiydi. Bitmeyen, ucu bucağı olmayan, çevresi semtin bakkal dükkânlarının, manavların, bütün alış-veriş yerlerinin ve apartmandaki ondört dairenin çevresini aşmayan sonuçsuz bir koşu. Üç çocuğuna, güvencesiz ve yalnız bir kadın olarak bakabilmek, sonrasını kendikendine düşünmek zorunda bırakılmak, onu bu gizli yürüyüşün çemberi içine sokmuştu.

Mümkün olduğu kadar çok almak, çok kazanmak, manav, bakkal dükkânı açamayacağına göre, çocuklar okuyamadığına göre, mümkün olduğu kadar açıkgöz olmak, karşılarında, üstlerinde oturan, yaşayan bütün insanlar gibi, apartmanlarda oturabilen, iyi yiyip iyi içebilen ve güvende olan bütün insanlar gibi çok para kazanmak, ama nasıl olursa olsun çok kazanmak ve onlardan farklı olarak az harcamak...

Çocuklar seferber olmuşlardı, anaları gibi gizli ve bilinçsiz bir koşunun içine girmişlerdi. Oyuncaklarını, yiyeceklerini zorla, başka çocuklardan çıkarmanın yollarını arıyorlardı. İstiyorlar, alıyorlar, alamazlarsa zorla alıyorlar, hırçın ve zorba oluyorlardı. Hem de kendileri için alıyorlardı, yalnız kendileri için. Başkasını, öbürünü, ötekileri, herkesi düşünmeden, çünkü düşünemeden alıyorlardı.

•

Ahmet, Malatya'dan öğrenci olarak geldi İstanbul'a. Teknik Üniversitenin sınavlarını kazanmıştı, elektrik mühendisi olacaktı. Okuluna yakın bir semtte, bir apartmanın bodrum katında, iki yüz lira aylıkla oturmaya başladı. Karşısındaki odada kapıcılar oturuyordu. Ahmet, helâsını onlarla ortak kullandı, bazan kapıcılıkta onlara yardım etti, gelenlere kapı açtı, alış-verişe gidiverdi, derslerden çok bunaldığı günler. Yemeğini odasındaki küçük elektrik ocağında pişirir, yıkanmak için hamama giderdi.

Hediye, kocası öldükten sonra, kapıcılıkta kendisine yardım etsin diye köyden arada bir küçük kaynını getirtirdi. Onsekiz, ondokuzluk bir delikanlı. Çoğu zaman onunla, çocuklarıyle, bazı bazı çevredeki kapıcı karılarıyle, güzel havalarda kapı önlerinde oturup konuşurlarken Ahmet'i konu ederdi:

— Ne çok kitap, ne çok bacım bir göresin, diyordu. Yer gök kitap, tavanlara dek, sandıkların, yatakların altlarına dek kitap... Okumakla başeder mi, ediyor...

— Azıcık kontağa benziyor, diye gülerdi kaynı Mehmet de. Sabaha de okur, ilâç yutup kahve içip kitap okur.

Hediye:

— Ya içtiği cıgara, diye, gözlemlerini sunmaya devam ederdi çevresindekilere, haddi hesabı yok. Nerden para dayandırıyor...

Kaynı gene bilgiçce gülümser, önüne bakar, yeni başladığı cıgaranın külünü işaret parmağ'yle dökerdi ayağının ucuna:

— Bulur onlar... Bunca okumaya bulmuş ya, mühendis olacakmış...

Hediye bilgisini ıcığına cıcığına dek dökerdi her seferinde:

— Çok geleni gideni olmaz ama, bir iki delikanlı var kendine benzer, sık sık gelirler. Ama eyi çocuklar ha, Allahları var, heç bakmazlar insanın yüzüne, bazı bazı çok icabetti mi hatır sorarlar, «Nasılsın bacım, kolay gele bacım» gibilerden. Geç vakite dek otururlar, ışıkları hep yanar, bazı bazı da kalırlar yatıya.

— Ne bulup da ne konuşurlar her zaman, diye şaşkınlığını belirtirdi komşu kadınlardan biri, bir küçümsemeyle karışık. Kendi yaptıkları işlerin yanında, kaba ve pis işlerin yanında, Ahmet'in okuması, sabahlara dek ders çalışması, kendi gibi bir iki arkadaşıyle saatlerce bıkıp usanmadan lâflaması, anlatıp dinlemesi onlara bir tuhaf, bir uzak geliyordu. Öyle alışmışlardı ki sık sık çağrılmaya, sık sık aranmaya, sık sık bir yere yollanmaya, kendilerine öbürlerinden, dairelerde oturanlardan daha yakın buldukları, onun için de kıyasıya eleştirmekten kaçınmadıkları Ahmet'e bu rahat, bu tekdüze, bu suskunluk ve sessizlik dolu yaşamayı çok görüyor gibiydiler.

— Dereden depeden konuşurlar işte, diye bilgiçlik taslardı Hediye. İki delikanlı adam bir araya gelir de ne konuşur... Karı kız konuşur helbet.

— Doğru söyle kız Hediye, diye sıkıştırırdı kadınlardan biri sevinçli, meraklı, gözlerle, lâfın ucunu yakalayarak, garı gız da gelir mi eve?

Ne desin Hediye, getirmiyorlar dese, gizemli ve merak çekici bir olayın içinde olmaktan çıkacak, getiriyorlar dese, baştan aşağıya namus kesilmiş apartmanın öbür kiracılarına günün birinde hesap vermek var; soğukkanlılıkla, her konuyla başedebilmiş bir pişkinlikle:

— Vallaha, derdi, ben görmedim, herhal gelmiyordur, başka yerlerde buluşuyorlardır...

Ondan sonra lâf döner dolaşır, karı kız konusunda dururdu. Apartmanlarda neler olup bitiyor, hangi komşu apartmanın kaç numarası kocasından ayrı yaşıyor, kaç numaradaki liseli kız, evin dirseğine kadar erkek arkadaşıyle gelip oradan ayrılıyor, hangi kapıcı karısıyle nikâhsız, hangi kapıcı karısının bu kaçıncı kocası, hepsi sayılıp dökülür, bunlara yeni olaylar eklenir, yeni yorumlar yapılırdı. Bu yorumlar yapılırken, Hediye'nin delikanlı kaynıyle aynı odada yatmasını, onun köyden geldiği gün'er karının şen şakrak, kuş gibi hafif, o yokken aksi, suratsız, ters, küfürbaz olduğunu bilmezlikten gelirler, inadına bu konuyu uzattıkça uzatır, Hediye'ye yaklaştırdıkça yaklaştırır ve onu bu tedirginliğin, korkunun içinde tutmaya bayılırlardı.

Hediye'lere bu kadar dikkatle bakmaları, davranışlarını böyle merakla izlemeleri, biraz da çocuğun manavlığa, bakkallığa hevesli, açıkgöz, para düşkünü, kurnaz yaratılışını tanımalarından ileri geliyordu. Yengesini bu düşünceye bağlamış, alıştırmıştı:

— Manavlık neyse ne ya, diyordu, bakkallıkta çok iş var. Hele bizim buralar Kurtuluş pazarına, migroslara, caddeye uzak. Aniden bir şey gerekse adam ne yapacak, beşe ona bakmayacak, senden alacak. Yollayacak hizmetçisini, kapıcısını, beş kilo toz şeker isteyecek değil mi, sen dartacaksın dörtbuçuk kilo. Nerden bilecek, herifin evinde dartı mı var... Olsa bile çırak dartmıştı, yanlış dartmış dersin, özür dilersin nezaketlice, unutulur. Sabahleyin çırağı yollayıp —bizim Dursun'u çırak yaparız—, namussuz okuyamadı bari adam olsun. Yazdıracaksın ne ehtiyaçları varsa. Başlayacak o zaman senden veresiye almaya. Kırk ekmek aldı diyelim, sen yazacaksın kırk üç ekmek. Anladın mı... Diyelim beyaz peynir... Yukarda on üç lira mı, sen on beşten verirsin. Mecburi alacak. Akşam aniden misafiri gelmiş, rakı içecekler, peynir de yetmiyor... Ya, bakkallıkta çok iş var Hediye, öyle bildiğin gibi filân değil...

diye Hediye'yi, çocukları saatler saati ağzına baktırırdı.

— Namussuzlar, derdi, onlar bu apartmanları, bu taksileri başka çeşit mi alıyorlar... Onlar da böyle kazanıyorlar parayı. Ne var ki onlar bi attılar mı kazığı, öyle iki liralık, üç liralık atmıyorlar, iki bin lira, iki yüz bin lira, iki milyon lira vuruyorlar, vurmuşkene...

Hediye hayrandı bu çocuğa. Onun bildiklerine, aklının her şeye erişine, kurnazlığına, açıkgözlüğüne, hattâ katılığına, sertliğine... Ve aklı yatıyordu bu söylenilenlere. Düş değildi bunlar. Kaç kişi, tanıdıklardan kaç kişi, karılı kocalı, çoluklu çocuklu, bu işlere yekinmişler, bakkal dükkânı açmışlar, manav olmuşlar, gazete satmışlar, beyler gibi para kazanmışlardı. Para kazanınca kendisi de apartmandakiler gibi sırtına çeşit çeşit mantolar alacak-kışın hırka giyerdi pazen entarisinin üstüne, bir yere çıkmazdı ki izbesinden, manto gereksin. Alış-verişler için hırka yetip artıyordu Hediye'ye. Ayağına kışın çizme, yazın arkası açık ayakkabı, üstüne yünlüden, ipekten kat kat giyit, evine buzdolabı, çamaşır makinesi, pikap, teyp, radyo... Hele teyp... Konuşup konuşup dinleyecekti sesini. Kendini bu makineden dinlemeyi öyle istiyordu ki... Sözde insanın sesi daha kalın, daha tok çıkasıymış, tanınmayacak kadar. Ondan sonra da bir taksi alırdı kaynı. Pazar günleri, çoluk çocuk bir taksiye dolup Boğaz'a giderlerdi, apartmandakilerin yaptıkları gibi, deniz kenarlarına giderlerdi. Hediye hiç çalışmayacaktı o zaman. Bu izbeden de çıkacaklardı. Havadar, temiz, böceksiz, güneşli bir ev istiyordu Hediye artık. Nemden, karanlıktan, havasızlıktan çocukların da, kendilerinin de yüzleri mum gibi sapsarı olmuştu, çocuklar büyüyememişler, güzel, sevimli cüceler gibi, yaşıtlarından, üst katlardaki çocuklardan hep birer karış kısa, kavruk kalmışlardı. Hediye hiç çalışmayacaktı o zaman. Evde oturup pencereden sokağa bakacaktı, bol bol uyuyacaktı, komşularına gezmeğe gidecekti, hattâ berbere gidecekti, apartmandaki karılar gibi saçlarını

kabarttırmak kıvırtmak, boyatmak için.

Hediye bu ülküyle daha sinirli, daha yırtıcı olmuştu. Apartmanda diş geçirebildiklerine zorla bazı şeyleri kabul ettiriyor, ettirmenin yollarını buluyor, kendi kendine çe şitli kurnazlıklar deniyordu. Her aldığı şeyden, vermezlerse bahşiş kesiyor, aldığı şeylerin hesabını yanlış veriyor, ya da hesap vermekten kaçıyordu. Bazan da yarı acındırarak, yarı zorbaca şöyle dediği oluyordu:

— Çocuk çukulata istedi, bir liraynan da ona çukulata aldım, ben sana sonra veririm. Ya da:

— Kıza aldırdıydım, paranın üstünü düşürmüş, ya da:

— Çimene burdan bir lilipop alıverdim, helâl et, derdi en azından.

Apartmandakilere temizliğe çıkıyor, cam siliyor, halı silkeliyor, çocuk bakıyordu. Çok zayıflamıştı, gücü bütün bu koşuşmaya yetmediğinden yaptığı işleri yarım yamalak, benimsemeden ve mutlaka bir yerini eksik yapardı.

Kendi kendini suçlu da bulmuyordu bu yüzden:

— Kim işini tamam yapıyor ki, ben yapayım, diyordu, bir doğru ben mi kaldım şu dünyada.

Hediye kendi kendine gücünün sınırlarını çizmişti ve bu sınırlar gün günden genişliyor, hızla genişliyor, yutacak, emecek, sindirecek zayıf ve güçsüz hedefler kolluyordu.

Kaynı Mehmet, bir gün durup dururken kiracı Ahmet'ten söz açtı: Düşünceliydi, hem de derin düşüncelere dalmış, derin hesaplar yapıyor gibi düşünceliydi:

— Hediye, dedi, Ahmet'e gelen bu iki delikanlı nasıl insandır, durmadan gelip giderler, konuşur dururlar. Dün akşam sen uyuyordun, duymadın. Ben, uykum kaçmıştı, kalktım, bir cıgara yakıyordum ki, Ahmet'in camı tık tık vuruldu, perdeyi aralayıp baktım, hani o uzun boylusu, bu kez hiç görmediğimiz bir başkasıyle gelmiş. Öteki de uyumuyor muydu, ne idi, hemen duyup kapıyı açtı, hiç hayret göstermedi, ikisini de aldı içeri, beraber gecelediler. Sen eyice dikkat ediyo musun o adamlara, neyin nesidirler acap?

Hediye, erkeklerle ilgilenmeyen, sevdiği erkekten başkasını gözü görmeyen namuslu bir kadın alınganlığı ve tersliğiyle:

— Ne bileyim ben, dedi, çobanları mıyım onların?

— Helbet çobanlarıyız. Bizi niye dikmişler buraya kapının önüne, kapıcı diye mi, eşek başı diye mi..

— Kapıcıysak elâlemin konuğuna da mı karışacağız artık?

— Salak karı. Bunlar elâlemin konuğu gibi konuk görünüyorlar mı? Ben konuk diye yanına ailesini, çocuklarını alıp hısımına, tanışına gidip iki lâf eden, yiyip içip evine dönen insana derim. Bunlar burda kumar mı oynatıyorlar, karı mı oynatıyorlar, afyon mu içiyorlar, para mı basıyorlar belli değil. Zati yüzlerinde de var bi kerametsizlik, bıyıklar, saçlar, sakallar... Böyleleri her şey yaparmış. Bunların karıları kocasının pazarlığıyla gider seksen kişiyle yatar, para kazanır, gelir sonra adamına verirmiş parayı da karın doyururlarmış.

Hediye'nin aklı karışmıştı. Bir yandan gıcıklayıcı görünümlerle, o adamlarına para kazanan karıları düşünüyor, gözünün önüne türlü türlü hallerini getiriyor, bir yandan da acaba mı, diyordu. Bu sessiz sedasız, güler yüzlü, terbiyeli, çok kitaplı, çok cıgara içişli, çok arkadaş canlısı, insan canlısı çalışkan çocuk da öyle bok bir işin içindelerden mi...

— Ne düşünüp durdun? diye kaynı lâfıyla dürtüverdi Hediye'yi düşüncelerinin en koyu yerinde.

— Yalan mı söylediklerim?

— Peki nolacak? dedi kadın.

— Nolacağı falan şu: Çıkaracağız bu adamı bu odadan. Ben bütün gece uyumadım, çare aradım duruma bir.

— Yazık, dedi, Hediye, bir erkeğe, yabancı bir erkeğe acıdığını unutarak. Sonra toparlandı; bize zararı yoktu, dedi. İyi çocuktu.

Bir yandan da korkmuştu, kaynı onunla arasında bir şeyin olduğundan kuşkulanacak diye. Ama gerçekten iyi çocuktu diye düşündü, terbiyeli, sıcakkanlı, hatırnazdı, selâm vermeden geçmezdi, beni insan hesabına koyardı kendiliğinden, zorunan değil. Bir şey de aldırmazdı üstelik, bi eziyeti yoktu.

— Zaten, diye devam etti kaynı, geçende yukardaki berber kalfası var ya, «ben senin karşındaki o odaya üç yüz verirdim» diyordu. O talebenin çıkacağı mıkacağı yok mu diye bana soruyordu. Bak Hediye eyi dinle, kulağını aç da sözümü. Biz gene ev sahibine iki yüz diye veririz kirayı. Üstünü biz alırız. Sana, çocuklara, giyit alırım, pabuç alırım, ayda yüz lira, az para mı...

Hediye yumuşamıştı:

— Nasıl çıkartacan ya? dedi, durup dururken çıkıverir mi sana?

— Kurcalama o kadarını, çıkartacam mı ,çıkartacam, o kadar. Sen çeneni sıkı tut, dağıtırım yoksa çeneni.

Kaynının sövmelerinden yılmıştı. Kabalığından yılmıştı. Rahmetli kocası, aha bu Mehmet'in ağabeyi öyle değildi. Yumuşaktı, mülâyimdi. Bi tek yukardaki on üç numaranın yahudi madamıyle aşağıdaki iki numaranın emekli kaynatasına sertlenirdi. Onları da bayağı korkutmuştu. On üç numaradaki madamın kocası ona sık sık bahşiş verir de işlerini öylelikle gördürürdü. İki numaradaki emeklinin kızı da, iyi, insanlıklı bir kadındı. Çocuklara sık sık meyva, oyuncak, giyecek öteberi verir, babasının sinirliliğini, huysuzluğunu bağışlatmak isterdi.

Ama Hediye bu çocuk için deli oluyordu. Daha önceleri, küçücüktü, kocası sağken dikkat bile etmezdi. Hediye ona. Ufarak, kavruk, çirkince bi şeydi. Canının sıkkın zamanlarında kıçına bir iki tokat bile atardı. Ta o zamandan belliydi ama Mehmet'in acar bir delikanlı olacağı. Kendini kimselere ezdirmez, dövdürmez, tam tersine o döver, söver, saklanır, kaçar, kendini korumanın ve kurtarmanın yolunu bulurdu. Yeryüzünde tek başına kalmış gibiydi. Kendini koruyor, büyütüyor, geliştiriyor, yanlış yerlerde biten yaban otları gibi olduğu yerde tutunmaya, canlı-

lığını korumağa, sürdürmeye çalışıyordu. Şimdi artık yaşamasında yeni bir evre başlamıştı. Yaban otu tutunmuş, büyümüş, canlılığını sürdürmüştü, şimdi kök salacaktı, sağlamlaşacak, derinleşecek, yanlış toprakların sağlam ve köklü yaban otu olarak çevresine yürüyecek, çevresini kaplayacaktı. Onu kimse görmemişti bu güne dek. Kimse ondaki gücü, ondaki yaşama ve kök salma tutkusunu tanımamıştı. Kimse onun çevresini temizlememiş, kimse onu aşılamamış, kimse onun canlılığına, içindeki güce, canlı güce dikkat etmemişti. İşte şimdi o güç patlıyordu, patlıyor ve çevresine yayılıyordu. Yataksız, yolsuz, çizgisiz... Hediye de onun bu acarlığına vurgundu. Kendini günün birinde şu izbeden çıkaracak, aydınlık, zengin evlerde rahat ve bolluk içinde yaşatacak olan bu güce vurgundu.

Aradan çok geçmedi. Ahmet'in sokağa çıkıp da dönmediği bir gece iki sivil giyimli, bir karakol polisi, yanlarında mahalle muhtarıyle geldiler eve. Ahmet'in odasına girdiler. Hediye önce korkmuştu ama, tam o sırada bu iki kişinin ardından gelen kaynı onu ve çocukları içeri itip üstlerinden kapıyı çekti, ağzında bir küfür yuvarlayarak gitti eşiğinde dikilerek odadakilerin araştırmasına bakmaya koyuldu. Adamlar yatağın altını, çamaşır bavulunu, yemek dolabını, masanın çekmelerini karıştırdıktan sonra kitapların yanına gittiler. Kitapları rasgele alıp karıştırmaya, adlarına bakmaya başladılar. Kimilerini yere atıyorlar, kimilerini bir yana ayırıyorlardı. Ayırdıklarını kapının arkasına öbek öbek yığıyorlardı. Mehmet dikildiği yerden:

— Beyefendi, yardım edeyim mi? dedi.

Adamlardan biri ona dönmeden:

— Ne duruyorsun, dedi, paket yapsana şunları!

İşini bitirince de:

— Bu eşyaları ne yapayım ben dedi, ev sahibi kiraya vermek ister.

Adamlar biraz düşündüler, sonra öteki:

— Kitapları bi çuvala doldur. Eşyaları da derle topla, denk gibi sar, kendi odanın bir yerine koy, dedi.

Mehmet, açacağı dükkânın sermayesini bir an önce toplayabilmek için acaba berbere evi 350 liraya mı vermeye çalışsa diye düşündü, bir deneyecekti, belki razı ederdi, öyle ya, ev dükkâna yakın, araç parası vermeyecek eşşoğlu eşşek.

İşseverliğini ve iyiniyetini polislere göstermek için hemen işe koyuldu. Kitapları üstüste koyup, öbekler yapmaya başladı. Bu arada polisler, muhtara yazdıkları tutanağı imzalatıyorlardı.

Memurlar, koltuklarının altına ikişer paket sıkıştırıp çıktılar. Gece yarısı Ahmet'in arkadaşları, belli saatte pencereye tıkladılar. Kimse yoktu içerde. Demek doğruydu. Birbirlerinin yakınlığını ve sıcaklığını duyarak, başka bir eve doğru yürüyorlardı. Bunlar hızlı yürüyüşlerdi, açıktı, belliydi, görülüyordu.

KÖPRÜ

METİN İLKİN

Köye sınır kesen dereyi geçmeye bir tek köprü vardı. İğreti ayaklar üzerinde, değil insan ağırlığına dayanmak, kendisi zor tutunuyormuş gibiydi; iki yerden bel vermişti. Ama ne ki köyün toprağına ayak basmaya köprüden geçmek gerekmezdi ille. Dere yatağı suyu bulsa kendi emecek, kupkuru, Delloş'un Emine'nin memeleri gibi kupkuruydu. Ne Emine'den yavrusuna bir sızım süt, ne dereden susamışa bir damla su beklenmesindi. Dere yatağı bu mevsimde upuzun bir ölüydü. İstenilen yerinden girilip geçilirdi karşıya.

Candarma Birliği; başlarında komutan, önünde hiç can hesabına durmaksızın, köprüye sıralandılar. Köprü bu yüke dayanmanın savaşında, candarmalar karşıya geçmenin tezlenmesindeydi.

Köprüden tam üç kilometre beride, köyün hemen altbaşındaki Çiftekayalara Bıdıroğlu sabah erken gelip çömelmişti; akşam candarmaların geleceğinden haberlenilince o almıştı gözcülüğü üzerine, gönüllüydü. Gelgelelim güneş ağdıkça görev mörev bir yana bir karış gölgeye aranılıyordu. Dayandı Bıdıroğlu, sıktı dişini öğleyi etti ya, gayrı güneş tepesine binmiş, gayrı o da artık gevşemiş, gayrı bakışları önüne düşer olmuştu. Ama, ama hiç gecikmesiz gördü candarmaları. Gözleri fincan fincan açıldı. Soluğunu seyreltip durdu yerinde. Sayılarını saydı, belledi. Son bir göz bakıp geri geri çekildi, köprü görüş alanından yitince durdu; iki büklümken doğruldu da başladı koşmaya.

Köy alanında bekleşenlere sesi geldi ilkin: «Köprüyü geçiyorlar.»

Kimse yerinden kımıldamadı. Kimse kimseyle bakışmadı, kimse kimseye akıl vermedi. Kimse daha bir şey sormadı.

Bıdıroğlu, sayılarını söyledi, silâhlarının türünü, markasını söyledi, başlarındaki komutanın rütbesini söyledi.

Muhtar, «Köprü yıkılmadı mı geçerlerken?» dedi.

«Yıkılmadı,» dedi Bıdıroğlu.

Muhtarın çömelik oturduğu kuru toprağa o da çöktü. Daha söz bekledi getirdiği haber üzerine. Çocuk bakışlıydı, ağzı açıktı, yüzü uzamış görünüyordu.

Muhtar susuyordu, herkes susuyordu.

Delloş'un elinde bir tutam saman vardı. Arada bir ağzına götürüyor, bir çöpünü çekip çiğniyor, bir zaman çiğnedikten sonra ileri-

ye tükürüyor, daha sonra çiğnediğini daha bir ileriye ulaştırıyordu. Tuh dedi mi, öncekini en aşağı iki parmak aşmış oluyordu saman posası.

Kır Yakup, «Tam yarım saat sonra burda olurlar,» dedi. Kalktı yerinden, Delloş'un yanına çöktü. Bu yarım saati gevezelik ederek geçirmek istediği sanılırdı. Sesi söyleşmeye çağrılıydı. Delicoş bir havası vardı.

Delloş, yüz vermedi, cevap vermedi, ama başından savmaya da kalkmadı tek söz edip.

Kır Yakup, «Delloş, kurtardın tabanlarını,» dedi. «Mavzeri tam zamanında sattın. Baskını sezmiş gibi.»

Delloş, saman posasını bir öncekinden dört beş parmak aşırttı tükürünce.

Kır Yakup'un çenesi hiç durmadı. Hem de sözleri az takılgandı Delloş'a. Particilikten söz etti. Bunun altında, sakar bir partiye oy verilmesinde Delloş'un köylünün aklını çeldiği yatıyordu. Seçimden hemen sonra bu yanlışa yandı köylü. Artık hükümet adamı bu köye kötü bakar olmuştu. Artık ne eksiklerine ilgi, ne kabahatlerine hoşgörü yoktu. Büyüklerine saygı besleyip hükümetine vermez misin oyunu, al sana!. Hükümet adamı köprüyü geçiyor işte.

Delloş, «Cigaran var mı?» dedi.

«Var,» dedi Kır Yakup. Vermeye davranmadı. Köprüden söz ediyordu.

Delloş'a dokunur konuydu bu da.

Köprü yapmak işi de Delloş'un başının altından kalkmıştı. Sular yükselince ulaşıklığımız kalmıyor hiç bir yerle diye yırtınmış ha yırtınmıştı. Her boklu işte, her zararlı işte olduğu gibi gene ayağa kaldırmış takmıştı köylüyü peşine. Ulaşıklık ne gerekirdi. Yolunu açtın mı gelenin çok oluyordu.

Delloş, «Versene,» dedi.

Sözü kesilen Kır Yakup, «Ne vereyim,» dedi bozuk bozuk.

«Cıgara,» dedi Delloş.

Kır yakup, isteksiz, ağırdan, çıkardı paketi. Kendi eliyle bir tane ayırıp uzattı. Delloş, yakmaya kibrit de isteyince, «Kibritin de mi yok!» dedi.

«Yok,» dedi Delloş.

Kır Yakup, kibrit de verdi, ama verdiklerini burnundan getirmeye ayarlandı. «Mavzerini satalı iki gün oldu, nettin parayı?» dedi. «Bir cigara kibrit almadın mı kendine?»

Delloş, gene cevapsız kodu onu, cigarasını tüttürdü.

Kır Yakup, «Geldiler işte, nah!» dedi, sızlanmaklıydı.

Muhtar, komutanın önüne durdu, boynunu büktü. Numara yapmaya, yani güler yüzle karşılamaya, başı üstüne buyur etmeye, aş ayran sunmaya bakarlı değildi. Numaranın sökmeyeceğini bildiğinden mi, yoksa yaltaklanmayı kendine yediremediğinden mi öyle soğuk yalındı. Ama komutanın sorusuna, sökmeyeceğini bildiği halde, yalan cevaptı verdiği cevap.

«Komutanım, köyümüzün bir kimsesinde silâh yoktur,» dedi «Bu köyde silâh yoktur.»

Candarmalar avcı bakışlıydı, atış duruşu eğiktiler, parmaklar te-

tikteydi. Namlular kara kara çevrilikti alana. Bütün köy çevriliydi.

Komutan elini arkaya uzattı, (iki adım gerisinde bir çavuş ve tabancası elinde bir onbaşı vardı), çavuş hemen cebinden bir kâğıt çıkararak komutanın eline verdi. Komutan:

«İhbarınız var, Muhtar!» dedi. «Hem de kaç silâhınız olduğu yazılı bu kâğıtta. Silâhları olanların tek tek adlarını biliyoruz.»

«Hükümet her şeyi bilir elbet,» dedi Muhtar. «Haşaa, buna bir diyeceğimiz olamaz.»

«Çıkarın öyleyse silâhları.»

Muhtar, «Yoktur,» dedi.

Komutan, arkadakilere bir işaret etti. Çavuş, onbaşı ve üç candarma eri hazırlığa başladılar. Muhtar da, kendisine söylenmeden, hazırlanmaya başladı, yere oturarak ayaklarındakileri çıkardı, çoraplarını çıkardı. Uzandı sırtüstü. Şimdi yalnız göğün soluk mavisini görüyordu. Ayak bileklerine mavzerin kayışı geçirildi, buruldu. Mavzerin dipçiği bir candarmanın, namlusu öteki candarmanın elindeydi; dizlerinden az yukarı kaldırıp sıkı sıkı tuttular. Muhtarın tabanları dikildi kaldı öyle. Sopa onbaşının elindeydi. Onbaşı, bücür boyundan beklenmez bir güce sahipti. Üstelik belli ustalığı vardı vurmada. Muhtarın ayağına inen sopa Muhtarın ciğerine çökertiyordu acısını. Muhtar, üçüncü vurmada inlemeye başladı, dördüncü, beşincide can zoru bindi sesine bağırır oldu, ondan sonra da böğürdü hep. Dana düve huysuzlandırırdı bu böğürmesi sürdüğü süre. Dayancı bitti, tükendi, gevşeyiverdi, gözleri kayık, eklemleri bırakıktı bütün.

«Bayıldı,» dediler.

Komutan, muhtarın karısını aldı karşısına.

«Erkeğin bayıldı,» dedi. «Biliyoruz ki onun bir Belçika Çıplağı var; nereye sakladığını söyleyemeden bayıldı. Yerini göstermezsen seni yatıracağız sopaya.»

Sopa sözü geçerken elindeki sopayı tarttı onbaşı, bir iki salladı şöyle.

Muhtarın karısı ise cin çarpmışa dönmüştü. **Bizim Belçika Çıplağını nasıl bildiler? Bir cadı karı fal mı döktü bunlara? Ama neyse, silâhı bilmiş, sakladığımız yeri bilememiş; oh ya!** Şaşması durdu bunda, çünkü sopaya yıkılmıştı. Muhtar gibi göğün rengine de avunmadı o. Tabanlarında bir acı ciğerinden bin çığlık döktürüyordu. Sesini, duyurmak istediği Tanrıya duyuramadı. Tanrı çok uzaktaydı. Yakınındaki koruyucusu, erkeği ise toprağa seriliydi, baygındı. Baygındı ama duydu gene de.

«Avradıma vurmayın,» diye inledi. «Durun,» dedi. «Durun söylerim,» dedi.

Durdular.

Muhtar, «Eşiğin altındaki oyukta,» dedi. «Gömleğime sarılı.»

Komutanın işareti üzerine iki candarma, muhtarın küçük kızı önlerine kattılar, Belçika Çıplağını eşiğin altından çıkarıp getirmeye.

Vakit dar vakitti. Komutan, elindeki kâğıttan bir ad okudu, karşısına dikilene bir baktı, ondan mavzerini güzellikle vermesini istedi. İnkâra yeltenmesindi, bir mavzeri

olduğunu biliyordu, dipçiginde de adı kazılıydı hem.

«Yalan mı?» dedi.

Bizi satan kim ki diye düşünmekten konuşmaya aklı yoktu, susuyordu. Ama sopaya yatırılınca susamadı artık. İnledi, bağırdı, böğürdü. Giderek böğüremez de oluyordu. Tam kendinden geçecekken avradı geldi gözünün önüne. Sıskaydı, akıntılı yarası vardı, yazıktı

«Durun,» diye inledi. Tıksoluklar gibi kesik kesik, dura dura söyledi mavzerin yerini. Söyledi ve bayıldı hemen.

Kâğıtta yazılı sıraya göre Bıdıroğlu çıktı ortaya. O da son anda kurtardı avradını.

Bıdıroğlu'ndan sonra gelende ne at, ne avrat vardı. Bu dünyada sahibi olduğu silâhıydı tek. Buna da sevindi doğrusu. Kendi başı ateşteyken avradı kurtarmak zoru olmayacaktı. Bayılmaktan çekinmedi.

Ama ayıltılıp ayıltılıp dövülmeye dayanç, etin kemiğin dayancıydı, demirin, taşın değil ki. Söyledi sonra.

Bir yanda erkekler sıra sıra, boy boy, toprağa serili, bir yanda bir tepe silâh... ve hep beriye bir adam yıkılıyor, öteye bir silâh atılıyordu.

Delloş'un adı komutanın kâğıdından çıkmıyordu bir türlü. Çıkmıyordu, çünkü köyü satan tüm ayrıntıları sıralamıştı satarken, eksiksiz.

Dürbünlü mavzeri de söylemiş, ama Delloş'un adıyle değil, iki gün önce Delloş'tan satın alan Cabbar'ın adıyle söylemişti. Cabbar şimdi orda seriliydi.

Delloş ise oturduğu yerde oturuyordu daha. Saman çiğneyip posa tükürüyordu. Düşünüyordu.

Mavzeri isteyerek satmamıştı. Avradının memesindeki ur içindi. Bir ur ki kadın ağrısına acısına dayanamazdı. **Bir ur ki Delloş ezinç duyar bakamazdı.** Delloş deliye dönerdi bu yüzden. Bir insan gözünün önünde kıvransın da bir şey yapılamasın, insanlığa yediremezdi bunu, deliye dönerdi. Sırtında ilçeye taşımıştı avradı. Mendilinde düğümlü parasını doktora bölüştürmüş, eczaneye bölüştürmüştü. İlâçtan iyilik gelmedi. Acı o acı, ezinç o ezinçti. Netsin, sırtında kente taşıdı avradı. Orada doktor beyler daha bilgiliydi, memenin teki alınacaktı, alınacaktı ya tam bin liraydı bir meme almak. Netsin, sattı mavzeri, bin liraya sattı. Kuruşunu ellemedi bin liranın, bir paket cigara bile almadı içinden.

Düşünüyordu: mavzer artık onun değildi. Cabbarın da değildi artık. Elkonulmuştu. Orda bir tepe silâhın üzerinde, dürbününe yan yatmış duruyordu. Gözü gitti gitti bulandı mavzere. Saman sapını daha sert çiğnedi, tükürebileceği en uzağa oturttu posasını. Yavaştan doğruldu sonra, Cabbar'ın oraya sokulup, yanına yere uzandı.

«Cabbar Lan!» dedi. «Duyuyor musun beni?»

«He!» dedi Cabbar.

«Mavzeri sana sattım,» dedi.

«He!» dedi Cabbar.

«Sattım ama, artık senin de değil!»

«He!» dedi Cabbar.

«Yani gene benim elime geçer-

se mavzerde bir hakkın olmaz senin.»

İşte bunu anlamadı Cabbar, düşünüyordu.

Delloş, onun düşünmesinin neye bağlanacağını beklemedi. Sözünün anlaşılmaz bir ucu yoktu ki. Kime danışılsa alınır cevap buydu. Cabbar'ı sildi içinden, takanağını şimdiden bölüşmüştü onunla.

Sopadaki yeri göğü inletiyordu. Bir yaygara bir yaygara.

Delloş bir baktı ona. Sopacı Onbaşıya baktı. Çavuşa, Komutana baktı. El koyma işleminin uzamasından sıkılmış, silâhlarını gevşek tutan, gevşek duran candarmalara baktı. Gözleri kısık, bakışı bıçak gibiydi.

Adaleleri gerildi birden. Yerinden fırlamasıyla dürbünlü mavzerini kapması bir oldu. Bu hiç beklenmedik bir şeydi. Ortalık karışıverdi. Komutan, çavuş, candarmalar daha toparlanamadan Çiftekayaları döndü Delloş.

O şaşkınlıkla bir iki ateş eden olmuştu, ama havaya, korkutmak için. Vurmacasına atan da karavana atmıştı. İlk toparlanan çavuş oldu, vur komutu hemen çıktı ağzından.

Ardına düştüler. Çiftekayalara vardıklarında, Delloş köprüye doğru koşuyordu, ama atış alanındaydı daha, düzdeydi.

Kurşun gibi koşuyordu. Ama yakından yakınından kurşun ıslıkları duydu. Zikzak vermeye başladı. Dönüp ateş etmeyi tasarladı, attı kendini yere. Ah etti bir, mekanizmayı tutan eli ateş tutmuş gibi yandı, boştu mavzer. Dişleri gıcırdadı, Cabbar'a sövdü. Fırladı gene.

Koşmasına da tazı gibiydi. Ama o hızla koşamadı hep. İki kurşun birden girmişti sırtından. Giderek yavaşlıyordu ya, gene bırakmadı kendini, dereye vardı. Dere yatağında bir iki düştü kalktı. Kalktı ama dengeyi tutturmak güçtü artık. Gözleri ise terin tuzluluğundan mı yoksa aklarına oturan kandan mı, yanıyordu. Her şey bulanmıştı önünde. Başı ağırdı, başının içinde bir basınç vardı ki nerdeyse patlayacak.

Düşmemek için köprünün ayağına tutundu. Dizleri titriyordu, çözüldü çözülecek. Adamakıllı sarıldı köprünün ayağına. Öyle, baktıkça büyüyen ufka baktı Sonra, gözlerini köprüye dikti; öçlenir gibi yekinip kabardı, ki bu son gücünü koyduğu bir gerilmeydi. «Köprü, ananın donu başına ola köprü!» dedi.

NASIL YAZIYORUM

FAHİR ONGER

Soran: Ahmet Köklügiller

Nasıl mı yazıyorum? Bilmem demeyeceğim, biliyorum nasıl yazdığımı. Birisi bir kitap yayınlıyor, şiir ya da roman diyelim. Alıp okuyorum. Beni etkiliyor kuşkusuz bu şiir ya da roman. Gelgelelim etkiden etkiye fark var. Kimini daha şöyle bir karıştırırken tutmuyor gözüm, boşlayıveriyorum. Kimi biraz daha zorlu oluyor, beni bağlıyor kendine. Bağlıyor ama beğendiremiyor, okuyorsam da sevemiyorum o yazıyı. İlle de beğenilecek bir yanını araştırmaya kalkmam artık. Bırakırım kendi haline. Ne överim, ne de yererim onu. Bunlar, belli bir öğrenimden geçmiş, cümle kurabilen, dize yapabilen kişilerin yazılarıdır çokluk.

Benim burada üzerinde durmak istediklerim bunlar değil.

Beni yazmaya yönelten, beni bu doğrultuda etkileyenler bir düşünce ortamı kurmaya çalışanlardır. Bir akımın öncüsü olmak, edebiyatta, sanatta baskı grupu haline gelmek isteyenlerdir.

İddialı olmak, kınanmayı gerektirmez elbet. Ben de şimdiyedek yazılarımda iddialı kişileri, iddialı yapıtları tüm kınamış değilim. Nedir ki, bu görünümde olan çoğu kişiler savundukları düşünlerin aslını, doğrusunu, gerçeğini bilmiyorlar. Bilmedikleri için de yanlış bir eyleme sapıyorlar. Yetenekleri olmadığı halde, edebiyatın, sanatın tek sorumlusu gibi davranmalarına kızıyorum. Onların, bu bilgisizliklerine bakmadan ortaya atılmalarına kızıyor ve bu dürtüyle makinemin başına geçiyorum. Sonuç, yermeler ve kınamalar biçiminde belirleniyor.

Yazılarımın hepsi böyle yerici, kınayıcı değildir. Beğeni ve övgüyle bezenmiş nice yazılarım vardır. Bir Bedri Gider yaşamıştı, genç yaşında mutluluğa kavuştu kavuşacak derken yitirdi yaşamını. En son bir sosyal şiirler demeti düzenlemişti. Nasıl da özenle seçilmişti o şiirler... Hatırlamış beni, dokunaklı birkaç satır da yazı yazmış kitabın başına... Ha bugün, ha yarın bir karşılık vereyim derken, gazetede, eşinin mevlüt ilânını okumayım mı? Ölmüş, Bedricik kitabını postaladıktan sonra... Şimdi nasıl yanmasın yüreğim? Bir kez olsun yüzünü görmediğim bu köy öğretmeni genç şair, düşünlerimi anlamış, onları benimsemiş ve sonunda olumlu bir eser ortaya koymuş.

Nasıl anlatayım, bugün ortada renk renk, cilt cilt kitaplarını gördüğümüz gerçekçi pek çok yazara övücü, cesaretlendirici yazılar yazmışımdır.

Deneme, tanıtma niteliğinde yazılar kaleme aldığım için, yukarda söylediğim gibi beni yazıya iten başlıca etkenler : kitaplar, sanatçılar ve düşüncelerdir.

Yazarken zorluk çekmem. Sanatçı olmadığım için, yazılarımın önceden bir taslağı, ya da karalaması yoktur. Doğrudan doğruya makineye bir beyaz kâğıt koyduktan sonra yazmaya başlarım. Bir yazı makinesiyle bir beyaz kâğıt olan her yerde ve gün gece ayırmadan herhangi bir zamanda yazarım. Kalemle, defter üzerinde çalışmayı başaramıyorum.

(3 - IV - 1968)

●

BİR DELİKANLI ÖLDÜ

ERAY CANBERK

Kafasıyla namuslu, yüreğiyle genç kalmasını bilen biriydi. Hemen hemen her şeyin hızla kirlendiği, yıprandığı ve laçkalaştığı bir ortamda önemliydi bu durum. Zordu ve kokuşan burjuva ilişkileri içinde hemen ardından gereksiz kırgınlıkları ve küskünlükleri getiriyordu. Dünya görüşüne ihanet etmeden, taviz vermeden bu karmaşada yüzünün akıyla yitip gidiverdi Fahir Onger.

Adını ilk olarak Eylem dergisinde gördüm. Sonra Şükran Kurdakul'dan bölük pörçük hayatını dinledim. Eleştiri ve deneme adına bir yığın matematiksel ve kuru yazıların, yeteneksiz kalemlerin boy gösterdiği bir dönemdi. Yine bunlara benzer şeyler umarken bize yakın, bize bir şeyler söyleyen, bir şeyler ulaştıran bir yazarla karşılaşmıştık. Darmadağın edilen, baskıya uğrayan bir kuşaktan geliyordu. Yıllar yılı bir şey yayınlamamıştı. Ama genç ve diri kalmıştı. Demek böyle kalmasını bilmişti. Bu da kendi dünya görüşünden geliyordu.

...

Önce Cumhuriyet'in ilk sayfasında resmini gördüm ve ölüm haberini okudum. Hastaneye, görmeye gitmek istemiştik. Gündelik yaşayışın şaşkınlığı... yaşadığımız ortamın bunaltısı... gibi bahanelerle gidemedik. Sonra bilinen törenler ve mezarlık, ardından baş sağlığı dilemeler, küçük, kısa konuşmalar.

Eve döndüğümde yaşını düşündüm. Sonra «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü»ne baktım. 1920 doğumluymuş. Yani 51 yaşında. Son yazısı aklıma geldi. Gelecek'in birinci sayısında okumuştum. Sanki

kavgacı genç bir yazarın kaleminden çıkmıştı. Ardından, cenazeyi camiden uğurlayıp mezarlığa gelemeyecek kadar yaşlanmış kuşakdaşları aklıma geldi. Sanırım bizi tutan, bizi umutlandıran da genç kalışıydı. Alışılmış bir deyişle ihtiyarlayan bir delikanlıydı. Yazı yazmasının ilk nedenini, ilk çıkışını hiç unutmamış olması, gerçekte gerekli olan, ama şimdilerde pek kimsenin aldırmadığı aydın namusunu, tutarlığını sağlıyordu. Varlık dergisi anlayışıyla çatışması bunun en güzel örneğidir.

Gerçekten uzlaşmacılığın cıvık ve ihanete doğru açılan gereksizliğine hiç düşmedi. Eninde sonunda kendine karşı çıkacak aydın kafaları kelle durumuna getirmek için satınalma yollarının pek çok çeşidine sahip burjuva-kapitalist iktisat ikilisinin oyununa gelmemeye çabaladı. Oysa bu oyuna bile isteye gelip de olmadık bahaneler uyduranlarla doluydu çevresi.

...

Daha çok Habora Yayınevinde karışlaştığımızda hoşbeşten sonra günün konusu bir sorunu ya da tartışmayı onun ağzından dinlemek isteyince bir iki soru sorardık. Pek çoğumuz için henüz bulanık kalan 1940-50 dönemini de işin içine katarak anlatırdı. Pek çok şey yaşamıştı, pek çok şey biliyordu ve işin garibi yine okuyordu. Karşı çıktığı şeyleri eleştirme açık yürekliliğini de gösteriyordu!

...

Bütün yazılarının toplanıp yayınlanmasını, yaptığı antolojinin yeniden basılmasını istiyor insan. Hele suya sabuna dokunduğu için kızgınlıkları üstüne çekerken, bazı değerli yazarlarımızın hışmına uğrarken ne kadar yerli yerinde olurdu bu iş.

Ama el birliğiyle yan çizdiğimiz bir dönemde ve kitaba pek öyle sevgi, saygı gösterilmeyen bir ortamda bu uğraş neye yarar ki!

Fahir Onger'i, bir kafa ve gönül adamı olarak, bazılarımız gerçekten içimiz burkularak anacağız zaman zaman. İşte hepsi bu.

FAHİR ONGER İÇİN

KONUR ERTOP

Fahir Onger'le ansızın gelen ve hepimizi sarsan ölümünün öncesinde aynı iş yerinde, Meydan-Larousse Ansiklopedisinde bir süre birlikte çalıştım. Bilgisinin, toplumsal ve siyasal görüşlerinin, sanat anlayışının, mizacının birçok yanlarını yakından tanıdım. Onun eleştirmelerinde bir mizacın yansıdığı muhakkaktır. Ataç'ın 1948'de onun ya-

zıları için söylediği şu sözler eleştirmelerinin kuvvetini ve zaafını göstermektedir :

«Fahir Onger'de büyük konuları incelemek, nesnel yargılara varmak özeni seziliyor; bunun için kendisinin iyi bir eleştirmeci olacağını umuyorum. Yalnız şunu söyleyeyim : öyle sanıyorum ki Fahir Onger ivecenlik ediyor, uzun uzun düşünmüyor, birtakım kolay yargılarla yetiniveriyor.»

Bütün bunlara rağmen 1945-1950 yılları arasındaki eleştirme hayatımızın eni konu önemli adlarından biridir. O yıllarda toplumcu çizgide gelişen halkçı ve gerçekçi edebiyatımızın savunuculuğunu yapmıştır. Sırası geldikçe bu edebiyatın açmazlarını da göstermekten kaçınmamıştır.

Edebiyat fakültesinde öğrenciyken hazırladığı ve fakülte dergisinde yayınladığı dikkat çekici bir monografiden gelen deneylerle bizde edebiyat sosyolojisi üzerinde duran ilk yazarlardan biri olmuştur.

Yazı hayatının ilk dönemine ait 35 yazının bibliyografyası Mehmet Seyda'nın Edebiyat Dostları kitabında yer almaktadır. Ben bunlardan ancak Edebiyat Dünyası'nda çıkanlarla Yenilik'tekini görebildim. O dönemdeki çalışmalarının en önemlisi Bugünkü Şiirimiz adlı antolojisidir. 1946'da yayımlanan bu küçük kitap Orhan Veli'den Niyazi Akıncıoğlu'ya Fazıl Hüsnü'den Özdemir Asaf'a, İlhan Berk'ten Sabahattin Kudret'e varan 30 kadar genç şairin eserlerini bir araya getirir. Bu şairlerin birçoğunun şiirleri o sırada kitap halinde toplanmamıştı. Onger'in isabetli seçimlerle tipik örnekleri derlediği görülür. Eserin önsözü bilimin ve tekniğin desteklediği dinamizm ile bilinçaltına eğilen psikanalizin edebiyat üzerindeki etkisine dikkati çeker. Yapıcı şiiri insan, toplum, eylem kavramlarına bağlar. Biyografilerle birlikte verilen değer yargıları ve eleştirmelerin pek çoğu bugün için de geçerlidir.

Onger'in yazı hayatının ikinci dönemi 1965'te bir yığın yaşam deneyi, bilenmiş bir dünya görüşü ve edinilmiş bilgilerle birlikte başladı.

Yazı hayatımızda toplumsal araştırmaların ön plana geçtiği bu hareketli yıllarda Fahir Onger bir de yayınevi kurup bir süre yaşattı. Eylem dergisinde Sait Faik, Rıfat Ilgaz için yazdığı etraflı incelemelerle başlayan ikinci dönem yazı hayatı nitelik bakımından tam bir başarıdır.

Yakın tarihimizi ayrıntılarıyle incelemiş olması örneğin Kemal Tahir'i eleştiren yazısına çok güçlü bir destek olmuştur. Dostluklara bağlanıp kalmayan, doğruyu araştırmaktan uzaklaşmayan titizliği örneğin kendi kuşağından Behçet Necatigil'i sert bir şekilde yermesine yol açmıştı.

Son aylarda eleştirmeli biyografilerle açıklamalı metinleri biraraya getiren büyük ölçekli bir eseri tamamlamağa çalışıyordu. Bütün

Türk edebiyatını kapsama amacını güden bu dev eserin büyük bir kısmı temize çekilmiş, düzenli dosyalarda toplanmıştı. Dostlarının ve sayın eşinin bu eseri yayımlamak için gereken imkânları hazırlaması edebiyat dünyamızın kazancı olacaktır. Fahir Onger'in toplanarak bir cilt içinde yayımlanacak eleştirme yazıları da eleştirme edebiyatımıza katkı sağlayacaktır.

●

FAHİR ONGER İÇİN BİBLİYOĞRAFYA

ASIM BEZİRCİ

1971 yılı sevdiğimiz kimi ağabeylerin birdenbire göçtüğü bir yıl oldu: İlkin Cahit Irgat'ı, ardından Fahir Onger'le Lütfi Erişçi'yi, Şerif Hulûsi'yi yitirdik. Hepsi de erken gittiler; yaşasalardı kültürümüze, edebiyatımıza daha katkıları olabilirdi.

1920'de İstanbul'da doğan Fahir Onger, 1940'tan 1955'e değin dergilerde, gazetelerde resim ve edebiyat üstüne bir yığın yazı yayımladı. On yıllık susuştan sonra, 1965'te yeniden yazmağa başladı. Gittikçe hızlanıyor, açılıyordu. Öldüğü sırada yazılarının sayısı yüzü geçmişti. Yazık ki bunları kitap haline getirmedi. Oysa, hem onun kişiliğini ve eleştiriciliğimizdeki yerini belirlemek, hem de toplumcu edebiyatımızın bazı sorunlarını ve ürünlerini tanımak için bu gerekliydi.

Bu gerekirliği karşılayacak bir yayımcı çıkar mı, bilemiyorum. Fakat sözü geçen yazıların dergilerde, gazetelerde unutulup kalmasına da gönlüm elvermiyor. Onun için bunların hiç değilse bir dökümünü yapmağa çalıştım. Ayrıca, bunlara, Fahir Onger'le yapılmış konuşmalar ile onun için yazılmış yazıları da eklemeği yararlı gördüm.

Fahir Onger'in yazıları dışında, biri basılmış —**Bugünkü Şiirimiz** (1946)—, öbürleri basılmamış üç eseri vardır: **Tevfik Fikret, Nâzım Hikmet, Rıfat Ilgaz...**

I— F. ONGER'İN DERGİ VE GAZETELERDE ÇIKMIŞ YAZILARI

— Roman Hakkında, Sokak, 6.3.1940
— Roza, Sokak, 12.4.1940
— Madelet, Gene Madelet, Serveti Fünun, 10.9.1942
— Sanat Ve Tabiat, Serveti Fünun, 8.10.1942
— D. Grubu Sergisi, Yücel, 1943, Sayı 95-96
— «Sebil Ve Güvercinler», Serveti Fünun, 24.2.1944
— «Şarkılı Kahve», Serveti Fünun, 10.3.1944
— 2 inci Plâstik Sanatlar Sergisi, Serveti Fünun, 1944, Sayı 2456
— Minel Aşk, Serveti Fünun, 1944, Sayı 2459
— D Grubu Sergisi, Serveti Fünun, 1944, Sayı 2460
— Rembrandt'a Dair, Serveti Fünun, 1944, Sayı 2463
— Nejad Melih'in Resim sergisi, Son Telgraf, 24.12.1944
— «Vazgeçemediğim» Üzerine Düşünceler, Yaratış, 23.4.1945
— Edebiyat Tarihimiz Yeniden Yazılmalıdır, Hürses, 3.10.1945

— Romanımıza Dair, Yaratış, 23.5.1945
— Bugünkü Şiirimizin Macerası, Yurd, 1945, Sayı 4-5
— Fahrünnisa Zeyd'in Sergisi, İstanbul, 1945, Sayı 36
— Tenkitçinin Durumu, Yenilikler, Şubat 1946
— Sait Faik'e Dair, Yaratış, 1.3.1946
— «Kapalı Çarşı», Yenilikler, Nisan 1946
— Resim Sergileri, Yenilikler, Nisan 1946
— «Harbe Gidenin Şarkıları», Varlık, 15.4.1946
— Anaforda Dönen Adam, Varlık, 1.7.1946
— Şiir Ve Hakikat, Yenilikler, Mayıs 1946
— «Rahatı Kaçan Ağaç», Varlık, 1.12.1946
— «Önce Ekmekler Bozuldu», Amaç, 10.12.1946
— Gençlerin Sergisi, Son Telgraf, 1946
— Resim Sergisi, Cumartesi, 1946, Sayı 2
— «Sığınak», Yirminci Asır, 20.1.1947
— Resim Ve Gravür Sergisi, Tasvir, 22.1.1947
— Minel Aşk, İzmir-Anadolu, 2.2.1947
— Üç Adam Ve Bir Kız, Karadeniz Postası, 17.3.1947
— Geçen Zaman, Fikirler, 1.7.1947
— Sanatkârın İşi, Genç Nesil, Eylül 1947
— «İstanbul», Genç Nesil, 1.11.1947
— Yeni Fikir Karşısında Türkiye, Yirminci Asır, 1947, Sayı 1
— D Grubunun 15 Yılda Kaybettikleri, Sanat Ve Edebiyat, Sayı 44
— Telif Hakları Ve Sonuçları, Sanat Ve Edebiyat, 1947, Sayı 33/34
— Kültür Ve Propaganda, Sanat Ve Edebiyat, 1947, Sayı 39/40
— Hikâyecilik Ve Türk Hikâyeciliği Üzerine Notlar, Edebiyat Dünyası, 15.1.1948, 15.2.1948, 15.6.1948
— Memleketi Tanımak İhtiyacı, Edebiyat Dünyası, 15.3.1948
— «Bir Şehrin İki Kapısı», Edebiyat Dünyası, 15.4.1948
— Genç Ressamlarımızın Resim Sergisini Gezerken, Vatan, 25.5.1948
— «Adamın Biri», Fikirler, Haziran 1948
— Edebiyatta Meseleye Dair, Edebiyat Dünyası, 8.10.1948
— İhtilâlimiz Ve Edebiyat, Edebiyat Dünyası 15.11.1948
— Sanatçıya Düşen Vazife, Edebiyat Dünyası, 15.12.1948
— Sistematik Düşünce, Edebiyat Dünyası, 1948, Sayı 5
— Altı Şair Ve Bir Tenkitçi, Fikirler, Ocak 1949
— Antoloji Yapmak, Antolojiye Girmek, Edebiyat Dünyası, 16.1.1949
— Köyden Gelen Ses, Edebiyat Dünyası, 15.4.1949
— Genç Ressamların Resim Sergisini Gezerken, Vatan, 25.5.1948
— Yeni Şiirin Değer Ölçüsü, Kaynak, 1.5.1949
— Yeniler Grubunun Sergisi, Yeditepe, 15.10.1950
— Rüzgâr, Edebiyat Dünyası, 1.12.1949
— Devlet Karşısında Sanat Adamı, Edebiyat Dünyası, 1.12.1949
— Kültür Ve Medeniyet, Edebiyat Dünyası, 15.12.1949
— İnönü Armağanı Ve Yahya Kemal, Yazı, 1949, Sayı 1
— Dil Tartışmaları, Edebiyat Dünyası, 15.1.1950
— Orhan Kemal'in «Ekmek Kavgası», Edebiyat Dünyası, 15.1.1950
— «Mahalle Kahvesi», Edebiyat Dünyası, 15.1.1950
— Yahya Kemal Meselesi, Fikir Ve Sanat, 5.3.1950
— «Toprak Ana», Fikir Ve Sanat, 1.4.1950
— Telif Hakları Üzerine, Edebiyat Dünyası, 1950, Sayı 25-26
— Sadri Ertem, Beraber, 1.9.1952
— Yaşar Kemal'in «Sarı Sıcak»ı, Beraber, 1.12.1952

— Behçet Necatigil, Kaynak, 1.3.1953
— Açıklama, Kaynak, 1.5.1953
— Sait Faik İçin, Kaynak, 1.6.1953, 15.6.1953
— Anlaşmazlık, Kaynak, 15.10.1953
— «Anıtkabir», Yenilik, Kasım 1953
— Cevap, Kaynak, 15.11.1953
— Orhan Veli, Hayatı, Yenilik, 1.12.1953
— A.H. Çelebi'nin «Om Mani Padme Hum»u, Kaynak, 15.12.1953
— Deneme Üzerine, Yenilik, Ocak 1954
— Yaşar Kemal'in «Teneke»si, Yosun, 1955, Sayı 1
— «Teneke», Kaynak, 1.12.1955
— Sait Faik'in Bir Mektubu, Yeni İnsan, Mayıs 1965
— Sait Faik'in Sanat Ve Dünya Görüşü, Eylem, 1.6.1965, 1.7.1965
— Rıfat Ilgaz'ın Kişiliği, Eylem, 8.8.1965, 1.9.1965
— «Kurt Kanunu» Üzerine, Türk Dili, Kasım 1969
— Salah Birsel'in «Kendimle Konuşmalar»ı, Türk Dili, 1.12.1969
— Kemal Tahir'in Sav Görünümlü Safsataları Üzerine Notlar, Türk Dili, Şubat 1970
— 1940 Tasfiye Hareketi, Forum, 30.3.1970, 13.4.1970
— Rauf Mutluay'ın «XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı», Yeni Edebiyat, Haz. 1970
— O. Kemal'in Edebiyata Girişi Üzerine Notlar, Cumhuriyet, Temmuz 1970
— «Nicomedia-İzmit Tarihi», Türk Dili, Temmuz 1970
— Behçet Necatigil, Soyut, Ekim 1970, Kasım 1970, Aralık 1970
— «Hacizli Toprak» Üzerine, Türk Dili, Ekim 1970
— Atatürk Ve Edebiyat, Yeni Gazete, 10.11.1970
— «Kuş Tufanı» Üstüne, Soyut, Mayıs 1971
— Tedirgin Bir Ortamda Uyuklayan Edebiyatçılar, Cumhuriyet, 14.2.1971
— Deneme 1970, Cumhuriyet, 7.3.1971
— Devrim İçin Edebiyat, Gelecek, Mayıs 1971
— «Kaçakçı Şahan» Üstüne, Cumhuriyet, 30.5.1971

II. FAHİR ONGER'LE KONUŞMALAR

— Fahir Onger: S.K. Yetkin'le Bir Konuşma, Edebiyat Dünyası, 15.2.1949
— Fahir Onger Avni Dökmeci'ye Diyor ki, Kaynak, 1.3.1949
— Avni Dökmeci: Fahir Onger'le Söyleştik, Kaynak, 1.4.1949
— Fahir Onger'le Konuştuk, Yosun, Şubat 1956
— Naci Çelik: Fahir Onger'le Bir Konuşma, Yeni Dergi, Nisan 1970

III. FAHİR ONGER'DEN SÖZ AÇAN YAZILAR, KİTAPLAR

— Oktay Akbal: «Bugünkü Şiirimiz», Yenilikler, Mart-Nisan 1946
— Oktay Akbal: «Bugünkü Şiirimiz», Vakit, 2.4.1946
— Oktay Akbal: «Bugünkü Şiirimiz», Anadolu, 18.5.1947
— Oktay Akbal: Günlerde, Varlık, 1.9.1965
— Oktay Akbal: Günlerde, Varlık, 1.3.1967
— Oktay Akbal: Günlerde, Varlık, 1.4.1968
— Oktay Akbal: Günlerde, Varlık, 1.9.1968
— Oktay Akbal: Diyor Ki, Yeni Edebiyat, Ocak 1971
— Oktay Akbal: Bir Dostun Ardından, Cumhuriyet, 11.7.1971
— Adil: Tarancı'ya Mektup, Yeniden Doğuş, Haziran 1946
— Burhan Arpad: F. Onger'le Giden, Yeni Edebiyat, Ağustos 1971

— Zühtü Bayar: Uyuyanlarla Uyanıklar, Soyut, 30.3.1971
— Asım Bezirci: «Nurullah Ataç», 1968, S. 52
— Cemal Süreya: Dergiler, Papirüs, Aralık 1969
— Cemal Süreya: Dergiler, Papirüs, Şubat 1970
— Hüseyin Cöntürk: «Eleştirmeden Önce», 1958, S. 55
— Çömez: Bir Antolojiyi Karıştırırken, En Son Dakika, 22.3.1946
— Alaattin Güneysu: Teleskop, Tanin, 30.3.1946
— Seyit Kemal Karaalioğlu: «Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü», 1969, S. 53.
— Mehmet Seyda: Fahir Onger, Forum, 15.3.1967, 1.5.1967, 15.5.1967
— Mehmet Seyda: «Edebiyat Dostları», 1970, S. 363-382
— Behçet Necatigil: Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, 1970, S. 233-234
— Nusret Niçin: Bir Münekkidi Tenkid, Cumartesi, 23.3.1946
— Nahit Sırrı Örik: Bir Antolojiye Ve Seyahatla İnzivaya Dair, Yeni Çağ, 6.4.1946
— Emin Özdemir: Edebiyat Ve Toplumsal Tedirginlik, Ulus, 25.2.1971
— Halit Fahri Ozansoy: Şiirde Gençlik Ve İhtiyarlık, Son Posta, 8.6.1946
— Naim Tirali: «Bugünkü Şiirimiz», Valık, 15.5.1946
— Naim Tirali: «Bugünkü Şiirimiz», Yeşil Giresun, 8.6.1946
— H.T.: Antoloji, Gün, 27.3.1946
— Vâ-Nû: Akşamdan Akşama, Akşam, 27.3.1946
— Yaşar Nabi: Bir Bağnazlık Örneği, Varlık, Mart 1971
— Cavit Yamaç: «Bugünkü Şiirimiz», Tanin, 21.3.1946
— Zaparta: Ankara'ya Mektup, Karikatür, 18.4.1946
— (...) Yeni Şiir Antolojisi, Vatan, 22.3.1946

TOPRAKTAN GELEN SESLER

ERHAN ÜNAL

Yıllar yılı bir öykü sürer Anadolu'da. Duymaya başlayan kulaklarım, bedenimi harekete geçiren zihnim daha ilk andan beri beni, bu öyküyle tutsaklar sımsıkı, bırakmaz. Bilinmez nice zamandır devam eder. Bilinen tek şey kuşaktan kuşağa süre gelen efsanevi devamlılığı. Sessiz çığlıklar, sessiz isyanlar ve sessizce karanlık bir batağa saplanmalar. Bir türlü kurtuluşa çıkamayan efsanevi bir devamlılık ve kopkoyu karanlıklar içerisinde alabildiğine unutulmuşluk ummanı...

Çocukluğumun, insanca yaşama arzumun bana en zevkli dakikalarını geçirten, düşündükçe sonu gelmez yaratıcılığıyle beni unutulmuşluğuna tutsak eden bir öykü bu. Toprağın, toprakla içiçe yaşamaya çalışanların, binlerin, onbinlerin, yüzbinlerin öyküsü. Toprak...

İnim inim inletir
Sürüm sürüm süründürür
Sever sevdirir
Ölür, öldürür...

Bir bekleyiş sezilir kitlelerde. İçinde dopdolu bir özlem. Ya ölüm ya istikbal, geleceğin kutsal çizgilerinde arıyor toprağın özgürlüğünü. Garibin elinde bir kırık kaval; doğanın yüce dağlarına doğru dalga dalga topraktan gelen sesler yayılır. Prangaya vurulmuş kapkara düşüncelerle uyuşturulmuş, afyon çekmişcesine sessiz ve uysal olan toprağın öyküsü bu. Mağrur ve mağdur Anadolu...

Yıllarca dinsel duygusallığın ezilmişliği altında uyutulan Anadolu'dan bir silkinişin artık hayal olmadığı bu dönemde iyice anlaşılmıştır. Avuç avuç atılan her tohuma gebe kalıp filizleyen Anadolu topraklarında saf, temiz ve kendine özgü kanunların uygulanacağı günlerin yakınlaştığını müjdeleyen haberler duymak, özgür yaşamın ilk mutluluğunu duymak gibi geliyor insana. Gölgemsi efendilerin utanmadan çiğnedikleri toprakların zümresi, şimdi, şiddetle, eskisinden daha kararlı, kulakları patlatırcasına feryat etmeli. Görmeyen gözleriyle yıllarca Aşık Veysel «Benim sadık yarim kara topraktır» der. Köylerde bir dalgalanma başlar ve köylü «Köylü milletin efendisidir» der. Binlerce genç, «Bağımsızlık» der. Ezilen tüm Anadolu halkı «Açız, açız» diye feryat eder. Der amma, eder amma bir türlü bu seslere kulak vermez efendilerimiz. Bu vurdumduymazlık hep devam edeceğe benzer.

Sen ey şehirlerde-ki kişizade(!) sen ey zevk imparatorluğunun üyesi : Duy bu öyküyü. İlkel aletlerle toprak çapalamaktan bıktık. Ezintinin kötü mirasından pay alan yeni nesiller yetiştirmek niye. İlkel ve kiralık aletlerle toprak kazmaktan, bomboş duran buğday ambarlarından bıktık. Genzimize dolan tezek kokularından, susuzluktan yer yer çatlayan kurak toprakları çapalamaktan ve ömür boyu süren bu ezintilerden bıktık. Pıçak kemiğe dayandı. Çıkmaza tıkıldım mı insan ondan bir silkiniş beklenir artık. Ve Tarih bu silkinişe yer verecektir.

O canım kıyılara fabrikalar oturtmuşlar.

Denizin hemen dibinde, denizden ve balıktan yoksunuz.

Hava pis ve rutubetli. Sabaha erken uyanabilmek için, saati akşamdan kuruyorum...

Bir soru : Neden yazmak?

Bu bana yetiyor. İkinci bir soruyu - çünkü hep sorulacak : Kimler için? - kovuyorum.

Kalabalıklara çıkıyorum...

24 saati 3'e bölmüşler; işçileri de.

Vardiya arabaları tükenmiş işçileri bırakıyor, bırakılacak yerlere; yenilenmişleri alıp gidiyor.

Ve kentin nüfusu hızla artıyor.

Doğumlarla artıyor, göçlerle artıyor.

Akşamla birlikte çarşılara, kıyılara, çay bahçelerine çöken kalabalıktan korkuyorum.

İyi ya da kötü bir film seçimi yapılmadan, sinemalara gidiliyor evcek. Çünkü evler bungun...

Evler hep çoğala çoğala sırtlarda - ta Tavşantepe'den Kuruçeşme'ye dek - alışılmış ama gene de **yepyeni** bir **Gecekondu İzmit**'i oluyor. Yepyeni bir İzmit : Yolsuz, susuz, elektriksiz ve okulsuz.

Şaşıp kalıyorum, bu adamlar o tepelere nasıl taş, kum ve su taşıyarak yapıyorlar evlerini? Kiradan kurtulmanın, iki göz de olsa bir eve kavuşmanın o coşkun dürtüsü müdür onları ayakta tutan, bilemiyorum.

Son aylarda, ilgililerde bir kıpırtı, bir iş yapma tutkusu aldı yürüdü. Maliye Hazinesine ait parseller **tesbit** ediliyor. Gidilip parselin sınırları belirleniyor. Belirlenen parsel üstünde kaç gecekondu var, ne zaman ve kimler tarafından yapılmış, yazılıp çiziliyor; tutanaklar tutuluyor.

Yıkım öncesinin o korkunç sessizliği sürüp giderken bir de bakıyoruz Serdar Bayırı'nda bir kayma... Aşağıya, hemen İstanbul-Ankara asfaltının altına - cezaevi karşısı - çadırlar kuruluyor. Ama çadırlarda eyleşen az. Hep yukarıya, evlerine çıkmak istiyorlar. Ve çıkıyorlar da...

Gecekondu önleme bölgelerinin planları yapıldı, yerleri belirlendi. Bir de binaların yapımına başlansa. Elbet o da olacak. Ama ne zaman?

Gecekondu yıkımının bir **çare** olmadığı «dank» dedi kafalara.

Gecekondu önleme bölgelerine binalar yapılmadığı sürece - hergün yıkılsa da - hergün daha yukarlara, daha tepelere doğru çıkıp gidecek gecekondular.

Evler bungun?.. Ama, seviyorum bu bungunluğu.

Gecekonduların **kışını** düşündükçe, daha bir seviyorum.

ELEŞTİRİ GÜNLÜĞÜ

ZÜHTÜ BAYAR

Burdur, 8 Mart 1969

Mektuplar geçmişe bağlar

Aydın Hatipoğlu'dan mektup geldi. Mektuplar insanı geçmişe götürür, geçmişe bağlar. Çevre koşulları, maddî koşullar ne denli değişmiş olursa olsun. İçimizde yaşayan henüz «geçmiştir.» Maddî bağlar biraz geç, geriden izleyerek biçimlendirir bilincimizi. Her gelen mektup, bir umuttur, bir haberdir, bir sevinçtir. Belki de bir oyalanma vesilesi... Ne diyordu Aydın : «İnsanın, insanın yüreği, yumruğu kadar...» Evet, yumruğu kadar ama gereğinde bir küp gibi de olabiliyor bu yürek!

Ankara, 22 Mart 1969

Ziyaretler de geleceğe

Bugün Sadık Deniz ziyaretime geldi kışlaya. Cumartesi, öğleye doğru. Eğitim alanında bütün silâh, araç ve gereçlerimiz. Haftalık bakım yapıyoruz. Ben, bana verilen ağır makinalı tüfeğimin başındayım. Ellerim, parkam, üstüm, başım yağ içinde. Nöbetçi çavuşu beni bir albayın aradığını söyledi yanıma gelerek. İşaret ettiği yöne baktım. Albay Sadık Deniz eğitim alanının kenarında jipinin yanında duruyor ve bana el sallıyor. Koşarak, sevinçle yanına gittim ve kendisini askerce selamladım. Sonra sarılıp, öpüştük. Çevredeki küçük rütbeliler bize hayretle bakıyorlar. Hoş olmuyor böyle kışlanın içinde bir çavuş adayıyla, bir albayın içten davranışları. Benim Ankara'ya tayin olduğumu Hasan Hüseyin'den öğrenmiş. Hüseyin gelemiyor kışlaya, işlerinin çokluğu yüzünden. Dolayısıyla bu ziyaret onun hesabına da yapılmış oluyor. Ayaküstü, bölük komutanı vekili olan genç asteğmenden izin alarak beş-on dakika konuştuk. Onca önemli sorunlarımıza karşın şiiri, sanatı da sokuşturduk bu konuşmaya.

Ankara, 1 Haziran 1969

Dostlarla

Bengi'yle birlikte Hüseyin'lerdeyiz. Edebiyattan, şiirden, sanattan ve daha bir yığın şeylerden konuşuyoruz. Konudan konuya atlaya-

rak. Kimi zaman bir konu üstünde uzun uzun durarak, derinleşerek... Aylardır, şiir, edebiyat konuşamamak beni bir çeşit manevî kısırlığa sürüklemiş sanki... Ya uzun uzun susuyorum ya da sözü bir alınca bırakmak istemiyorum. Hüseyin'le eşi Azime Korkmazgil, Bengi'yle benim rahat etmemiz için çırpınıyorlar. Hüseyin yine eski Hüseyin... Şen, şakrak, alabildiğine neşeli ve insanı hayrette bırakacak ölçüde iyimser. Yalnız soy bir sanatçı değil, aynı zamanda mükemmel bir insanla, gerçek bir dostla da karşı karşıya olduğumu bir kez daha anlıyorum.

Ankara 5 Temmuz 1969

Necati Tosuner'le

Necati Tosuner, benim lise sıralarından arkadaşım. Birlikte geçirdiğimiz çok acı - tatlı günler var. İstanbul'da Pertevniyal lisesinde okurken tanışmamızı hatırlıyorum. O günkü edebiyat dersinde ilerici, açık, aydınlık bir insan olan hocamız Enver Mücen'in izniyle Sait Faik üstüne bir konuşma yapmıştı Necati. Onun konuşmasından sonra ben söz almış ve hiç hazırlıklı olmadığım halde o anda aklıma gelenlerle Sait Faik'in yazarlık eylemi ve yayımcılar tarafından nasıl sömürüldüğü konusunda bir konuşma yapmıştım. Sınıf ve hocamız beni tanımıyorlardı. İlerici faaliyetimden dolayı Bakırköy lisesinden sürgün olarak gelmiş bulunuyordum, yeniydim. Konuşmam ders ziline değin sürdü. Zil çalınca hocam ve Necati yanıma gelerek beni kutladılar konuşmamdan dolayı. Necati Tosuner, (O zaman adını biliyor ama kendisini tanımıyordum.) bana o zamanki gençlik heyecanıyla biraz da iddialı bir tavırla: «Siz» dedi, «Necati Tosuner'i tanıyor musunuz?» Biraz durdum, «Yoo» dedim, «Nerden tanımam gerekiyordu?» Necati o zaman bir «Hımm» diyerek arkasını döndü, gitmeye hazırlanıyordu ki «Bir dakka durun» dedim, «Siz Zühtü Bayar'ı tanıyor musunuz?» O da bir, «Yoo» dedi ve uzaklaştı. Gittikten sonra ben Necati Tosuner'in kim olduğunu hatırladım. O zaman daha hikâye kitaplarını yayımlamamıştı. Ama Milliyet gazetesinde «Şişe Suyu» adlı bir öyküsünü okumuş ve pek beğenmiştim. O akşam ikimizde evde dergi koleksiyonlarını karıştırmış ve birbirimizin hikâyelerini, yazılarını bulup okumuştuk. Ertesi gün okulda buluştuk ve hemen konuşmaya başladık. Ben o zaman Oturum dergisini çıkarıyordum. Necati'de bu dergiden bir kaç sayı varmış. Beni oradan tanımış, ayrıca Varlık'ta da bir iki yazımı görmüş. Arkadaşlığımız böyle başladı. Sonra uzun yılları birlikte geçirdik. Birbirimizden pek az ayrılıyorduk. Kimi zaman onun Aksaray'da, Millet caddesi üzerindeki tek kişilik bekâr odasında, kimi zaman da benim çalışma odamda gece geç vakitlere kadar edebiyat ve sanat tartışıyor, tanışma şeklimiz de hatırımıza geldikçe gülüyorduk. Pek az zaman da - ben içkiyi sevmediğim için - içkievlerine gidi-

yor, birlikte içiyorduk. Sonra ortadan kayboldu. Sessiz sedasız bir Avrupa gezisine çıkmış, Paris'te kısa bir süre kalmıştı. Günün birinde apansız ortaya çıktı. «Şişe Suyu» gibi iyi öyküler yazamıyordu. Bir saplantı haline gelen sakatlığını, eksikliğini her öyküsünde yansıtıyor, gittikçe içine kapalı, karanlık, kötümser bir duyguculuğa düşüyordu. Kıyasıya eleştiriyordum onu. Bana kızmıyordu hiç. Marx'çı değildi. Ve beni sanat anlayışımla, politik düşüncemle bir bütün olarak kabulleniyor, yadsımıyordu. Sait Faik'i, yağmurlu havalarda dolaşmayı ve satranç oynamayı çok seviyordu. Aradan aylar geçmişti, görüşmeyeli bir yılı buluyordu nerdeyse. Ben Burdur'dan Ankara'ya yeni gelmiştim. Karşılaşmamız, çocukların karşılaşması gibi şen şatır oldu. Canlı, bal rengi gözlerinden sınırsız bir sevgi akıyordu. Hemen bir kahve bulup oturduk ve konuşmaya başladık. Ben, kışlanın kalın duvarları arasında her türlü edebî ve politik havadisten uzak olduğumdan, bütün haberleri ondan alıyordum. Sorularıma cevap veriyor, büyük bir canlılıkla yazdığı, yazacağı öykülerden söz açıyordu. Hikâyelerindeki karamsar havaya zıt düşen bir kişiliği vardı. Ne cinsten olursa olsun birimiz bir güzellik keşfedince hemen yekdiğerimize gösteriyor, anlatıyorduk.

Güzellikleri tespit etmekte kendine özgü bir yetisi vardı. O gün birlikte bira içtik ve birbirimizi yeniden bulmanın sevinciyle, mutluluğuyla ayrıldık.

DÜZELTME — Üçüncü sayımızda Zühtü Bayar'ın «Burjuva Yanılsaması ve Bay Mandrake» adlı yazısında bir yanlışlık olmuştur. 26. sayfadaki karışıklık şu biçimde düzeltilecek: «Oysa bir yanlışı düzeltmek için bazı durumlarda birkaç doğruya gereksinme vardır. Hele konu büyük burjuva yanılsaması ve savunucusu da bay Mandrake olursa...»

ERNST CASSİRER'İN SANAT ANLAYIŞI

BEDRETTİN CÖMERT

Okurlardan çoğu belki de Cassirer adını daha ilk kez duyuyor. Oysa yüzyılımızın önemli bir düşünürü. Onun birçok düşüncesini paylaşmasak da, «simgesel biçimler» felsefesinin insanı daha bütün ve daha derin olarak kavrama yöntemine getirdiği yeni açılımları yadsıyamayız.

Biz bu yazımızın ilk bölümünde Cassirer'in sanat anlayışını doğrudan doğruya onun kendi ağzından, kendimizden hiç bir şey katmadan vermeye çalışacağız. Özellikle sanat alanında, birçok kuramsal varış noktalarını Cassirer'siz anlamak olanaksızdır. Örneğin, görsel sanatlarda, «ikonoloji» terimini (1) tanımlarken Panofsky'nin ortaya koyduğu «içerik» kavramının temelinde, simgesel biçimlerin insan yaşantısındaki vaz geçilmez yeri yatmaktadır. Batı Üniversitelerinde sınav proğramlarına dek giren bir düşünürün, ülkemizde şimdiye dek tanıtılmamış olması anlamlıdır. Bazı akademik çevrelerin bundan haberi vardır mutlaka. Ama gerçek şu ki, biz bilmiyorduk, yani okurun haberi yoktu. Kanımızca, dört duvar arasında yapılan her çalışma özel kalmaya tutsak olacağından, Cassirer konusunda sıfırdan başladığımızı söylemekle sorunu abartmış sayılmayız. Düşünün, Leo Spitzer 1934-1936 arasında İstanbul'da bulunuyor, yurdumuzda öğretmenlik yapıyor. Erich Auerbach 1942-45 arası, ünlü yapıtı **Mimesis**'i İstanbul'da yazıyor. Ve bu büyük insanların anısı, akan bir yıldızın izini bile bırakmıyor aramızda.

Kesin ve sert olmak pahasına da olsa şunu söylemekten çekinmiyoruz: Düşünce kültürümüzü taşralılıktan, yapaylıktan kurtarmak ve bazı yoz çevrelerin bazı bilgileri haksız tekellerine almalarını önlemek için, temel yapıtların asıllarıyle hesaplaşmak zorundayız. Belirli koşullar nedeniyle kendilerine yetke süsü veren, ama aslında bildiklerini ve düşündüklerini açıkça tartışmak yeteneğinden yoksun olan kişilerin bu yeteneksizliklerini ancak yapıtların aslına el atmakla ortaya serebiliriz. Kolay değil. Ama öğrenmek ve anlamak iradesi ve gerçek bilginin insan yaşamının ürünü olduğu bilinci, mutlak başarıya götürecektir .

Simgesel biçimler: İnsanı gerçek anlamda niteleyen, onu diğer bütün hayvan türlerinden ayırd eden ve uygarlığa götüren özgül yol.

Marburg okulundan, yeni Kantçı bu düşünürün, 1944 yılında İngilizce olarak yayınladığı «**İnsan Üstüne Bir Deneme**» (2) adlı yapıtı, onun bütün düşünce sistemini yoğun bir şekilde özetleyen önemli bir kaynaktır. Casirer'in, bu simgesel biçimler düşüncesinin temelinde, «felsefeyi modern bilgiciliğin boyunduruğundan kurtarmak» ve böylece onu, «salt bilgisel-bilimsel alanı değil, her alanı araştıracak duruma getirmek» çabası yatmaktadır (3).

Cassirer, biyolog Johannes von Uexküll'ün araştırmalarında vardığı sonuçlardan bazı önemli çıkarımlar yapıyor.

Uexküll'e göre, biyoloji, bilinen deneysel yöntemlerle, yani gözlem ve deneylerle çalışılması gereken bir doğal bilimdir. Biyolojik düşünce, fiziksel ve kimyasal düşünceden farklıdır. Yaşam, kendi ilkesini kendi içinde taşıyan, dolayısıyle kendinden başka bir şeye indirgenemeyen özerk bir gerçekliktir. Bu gerçeklik, fizik ve kimyaya özgü yollarla tasvir edilemez ve açıklanamaz. Uexküll, bu öncüllerden yola çıkarak, biyolojik araştırmada kullanılacak yeni bir genel şema düzenler. Buna göre, bütün canlı varlıkların özünün aynı olduğunu düşünmek anlamsızdır. Biyolojik gerçeklik, tektür bir gerçeklik değildir. Sanıldığından çok farklılıklar gösterir. Her tür organizmada değişik yapı ve biçimleri içerir. Her tür organizma, kendine göre, özgül bir deneyim yaşar. Bu nedenle, kendine ait bir dünyası olan bir monaddır. Bazı biyolojik türlerde rastlanan olgular, öteki türlerde de vardır olasılığıyla, genelleştirilemez.

Uexküll, hayvan hayatını bilmemiz için geçerli tek yolun, karşılaştırmalı anatomi olduğunu söylüyor. Hayvansal bir organizmanın yapısını, duyu organlarının sayısını, bu organların özelliğini, dağılımını ve sinir sisteminin koşullarını dikkatle incelediğimizde, bu organizmanın iç ve dış dünyasının tam bir imgesini elde edebiliriz. Yaşam biçimlerinden ilkel ya da yüksek diye söz etmek doğru değildir. Her organizma, biyolojik kademenin en altında bulunanlar da dahil olmak üzere, geniş anlamda, ortamına uymuş olmaktan başka, bu ortamda örgensel olarak yer almıştır.

Her organizma, kendi özel yapısına göre, bir alıcı sisteme, bir de tepki sistemine sahiptir. Bu iki sistem arasında uyuşum ve işbirliği olmadan organizma yaşayamaz. Bu iki sistem ise, söz konusu hayvanın «işlevsel dairesini» (circolo funzionale/Funktioskreis) oluşturur.

Acaba, Uexküll'ün bu şemasını, insan dünyasını tasvirde ve nitelemede kullanmak mümkün mü?

Bu soruyu Cassirer şöyle yanıtlıyor:
İnsan dünyasında da, öteki bütün organizmalarda etkinlik gösteren aynı biyolojik yasalar egemendir. Ama bütün bu ortak ve genel özelliğe karşın, insan dünyasında, onu diğer tüm yaşam biçimlerinden ayıran, ona özgü bir şeyler buluyoruz. İnsanın işlevsel dairesi, nicelikçe daha geniş olmaktan başka, bir nitelik farkı gösterir. İnsan, ortama uymak için yeni bir yol bulmuştur. İnsanda, diğer bütün hayvan türlerinde bulunabilecek alıcı ve tepki sistemlerinin arasında, «simgesel sistem» diyebileceğimiz üçüncü bir sistem yer almaktadır. Bu üçüncü sistemin ortaya çıkışıyle, insanın tüm varoluş durumu değişime uğrar. Hayvanlarla oranlarsak, insan daha geniş bir gerçeklikte yaşamakla kalmayıp, gerçekliğin yeni bir boyutunda yaşar. **Yani insan, salt fiziksel bir evrende değil, simgesel bir evrende yaşar.** Dil, mit, sanat ve din bu evreni oluşturur. Bunlar, insan deneyiminin simgesel dokusunu kuran ipliklerdir. Düşünce ve deneyim alanındaki her gelişme bu ağı güçlendirir ve inceltir.

Artık insan, doğrudan doğruya gerçeklikle karşı karşıya değildir. Onu yüzyüze göremez artık. İnsanın simgesel etkinliği ilerledikçe, fiziksel gerçeklik geriler gibidir. İnsan, şeylerin kendileriyle ilişkide olacak yerde, bir bakıma sürekli bir şekilde kendi kendisiyle konuşu halindedir. Çevresi, dil

biçimleriyle, sanat imgeleriyle, mit simgeleriyle ve dinsel törenlerle öylesine çevrilidir ki, bu yapma aracılık olmaksızın hiç bir şeyi göremez ve tanıyamaz. Durum hem düşünce, hem pratik alanında aynıdır. İnsan, pratik alanında bile, salt olgular dünyasında değil, hayal gücünün doğurduğu heyecanlar; korkular ve umutlar, kuruntular ve düş kırıklıkları, hayaller ve düşler içinde yaşar.

Bu durumda, insanın «düşünen hayvan» biçimindeki tanımını değiştirmek gerekiyor. Evet, modern bütün akıl dışı kuramlara karşın, «düşünen hayvan tanımı değerini gene de koruyor. Gerçekten, akılsallık, her insan etkinliğinin en nitel özelliğidir. Ama şunu da kabul etmek zorundayız ki böyle bir insan anlayışı, dikkate alınması gereken her alanı kapsamıyor. Çünkü kavramın dilinden başka, duygunun ve heyecanın da dili vardır. Dil, duygu ve sevgiyi anlatır her şeyden önce. Bu nedenle, insanın kültürel yaşamının biçimleri, bütün zenginliği ve çeşitliliği içinde kapsanmak isteniyorsa, akıl yetersiz bir deyimdir. Bu biçimler, aslında simgesel biçimlerdir. İnsanı «düşünen hayvan» diye tanımlamak yerine «simgesel hayvan» diye tanımlamak gerekiyor. Böylece, insanı gerçek anlamda niteleyen, onu diğer bütün hayvan türlerinden ayırt eden ve uygarlığa götüren özgül yol kavranmış olur (s. 77-81).

Simgesel biçimlerden birisi: SANAT

Sanat, Cassirer'e göre, belirli bir gerçekliği olduğu gibi aktarmaz. O, gerçekliğin taklidi değil, bulgulanmasıdır.

Doğanın bulgulanması, sanatta ve bilimde değişik yollarla gerçekleşir. Gerek hakikat, gerek güzellik, klasik formülle, «çoklukta birlik» olarak tanımlanabilir. Ne var ki, bilim ve sanatta birliğe değişik yollarla varılmaktadır.

Dil ve bilim, gerçekliğin kısaltılması, sanat ise yoğunlaştırılmasıdır. Dil ve bilim, bir soyutlama süreci, sanat somutlama sürecidir.

Bilimin aradığı, nesnenin en temel bazı özellikleridir; bu özelliklerden, nesnenin özgül niteliklerinin çıkarılmasıdır. Kimyacı, bir cismin atom sayısını biliyorsa, bu cismin yapısını ve oluşumunu da derinliğine bilecek anahtara sahip demektir. Bu sayıdan, cismin bütün özel niteliklerini çıkarabilir.

Oysa sanat, böylesine bir basitleştirme ve genelleştirme türünü gerektirmez. Sanat, şeylerin niteliklerini ve nedenlerini araştırmaz. Sanat bize **bu şeylerin biçimlerinin sezgisini verir.** Bu sezgi, önceden bilinen bir şeyin basit bir şekilde ortaya konulması değil, gerçek anlamda bir bulgulamadır. Bilim adamı nasıl ki doğal olaylar ve yasaların bulgucusudur, sanatçı da doğa biçimlerinin bulgucusudur. Nitekim, Leonardo da Vinci, resim ve heykelcilik sanatının özünü, «görmeyi bilmek» olarak nitelemiştir. Normal duyusal deneyimlerimizde bir nesneyi bin kez görmüş olabiliriz de, biçimini hiç görmemişizdir. Bu nedenle, birisi bizden bir nesnenin fiziksel nitelikleri yerine, onun salt biçimini, görülebilen salt yapısını tasvir etmemizi istese, güç durumda kalırız. **İşte sanat, bu boşluğu doldurur. Sanatta «salt» biçimler dünyasında yaşanır.**

Bilim soyutlamadır. Soyutlama, gerçekliğin yoksullaşmasını doğurur. Bilimsel yollarla tasvir edilen şeylerin biçimleri gittikçe «salt» formüle dönüşür. Bu formüllerden her biri fiziksel evrenin bütün yapısını kapsar ve

açıklar gibidir. Öyle ki, gerçekliğin gizine sanki yalnız bilimsel soyutlamayla girilebilir sanısı uyanır. Oysa sanat dünyasına girdiğimiz an, böyle bir savın bir düş olduğu ortaya çıkar. Nitekim, şeylerin sayısız yanları ve görünümleri vardır. Bu yanlar her an değişmektedirler. Bu değişen yanları tek bir formülle kavramaya çalışmak boşunadır.

Sıradan duyusal algılama, çevremizdeki şeylerin ortak ve değişmeyen yanlarını yakalamakla yetinir. Estetik algılama, daha büyük bir çeşitliliği kapsar ve daha karmaşıktır. Estetik deneyim, çok daha zengindir. Sıradan duyusal deneyimde belirmeyen sonsuz olanaklara sahiptir. Bu olanaklar, yalnız sanatçının yapıtında devinime girerler, belirlenirler, belirlenmiş biçimler alırlar **şeylerin bu tükenmeyen değişken ve çeşitli yanlarının ortaya konması, sanatın en büyük ayrıcalıklarından birisidir ve onun en derin çekiciliğini oluşturur.**

Goethe şöyle yazmıştı: «Sanat, doğal fenomenlerin yüzeyinde kalsa da, kendine özgü bir derinliğe ve güce sahiptir. Sanat bu yüzeysel fenomenlerin en yüksek anlarını büllûrlaştırır» (Diderot'nun Essai sur la Peinture'ünün çevirisine notlardan).

«Fenomenlerin en yüksek anlarının» tespiti —«billûrlaştırılması»—, ne fiziksel gerçekliğin taklididir, ne de güçlü duyguların basitçe dışa vurulması. Bu yüzey bize doğrudan doğruya verilmemiştir. Bu yüzey, büyük sanatçının yapıtları sayesinde bulgulanmadan bilinmez. **Bu billûrlaştırma süreci, gerçekliğin, kavram ve düşünce karıştırmaksızın, sezgiler ve duyusal biçimler aracılığıyle bir yorumudur.**

Güzelliğin, şeylerin içsel bir niteliği olmadığı, artık estetik görüşlerin büyük çoğunluğunca kabul edilmiştir. Güzellik duygusu, biçimlerin dinamik yaşantısıyle kendimizi bir hissetmemizden doğar. **Bu yaşantı, sadece bizim içimizde oluşan dinamik bir süreç aracılığıyle yakalanabilir.**

Görsel bir derinlik olduğu gibi, kavramsal bir derinlik de vardır. Bu ikincisi bilim tarafından bulgulanır. İlkini sanat bulgular. Bilim, şeylerin nedenini aramaya; sanat, onların biçimlerini görmeye yardım eder.

Sanat, şeyleri kavramsallaştırmayı ya da onlardan pratik olarak yararlanmayı değil, onları görüntüleştirmeyi öğretir. Sanat bize, gerçekliğin çok daha zengin, çok daha diri ve renkli bir imgesini, onun biçimsel yapısının daha derin bir sezgisini sunar.

Gerçekliğe biricik ve özel bir yolla yaklaşmakla sınırlı olmamak, değişik görüş noktalarını seçmek ve şeylerin bir görünümünden ötekine atlamak insan tabiatının özelliğidir (s. 251-54,256,263,273,289,290).

Bütün bu satırlar, Cassirer'in katıksız sözlerinden oluşmuştur. Tek yanlı ve artık aşılmış bazı görüşlere saplanmaması için, okurun gelecek yazımızı okuması gerekli görünüyor. Cassirer'in bazı temel düşüncelerini günümüz verileri ışığında hem aydınlatmaya, hem de eleştirmeye çalışacağız.

---

(1) Panofsky'nin, sanat eleştirisinde bir devrim niteliği taşıyan «ikonoloji» terimini formülleştirdiği ünlü yazısını, okur Türkiye'de ilk kez, yapılmış çevirisinden okuyabilir. Türk Dili dergisi, ağustos 1971, «Görsel Sanatlarda Yöntem-İkonografi ve İkonoloji», çev. B. Cömert.

(2) Ernst Cassirer, Saggio sull'uomo-Introduzione ad una filosofia della cultura, Roma 1969, 2. baskı.

(3) Leo Lugarini, «Saggio sull'uomo»nun İtalyanca baskısına giriş yazısı, s. 14.

FİKRET'TEN ATATÜRK'E

—devrimci sanatçı devrim ortamı hazırlamalıdır—

MEHMET BAYRAK

Her kişi, içinde bulunduğu ortamın ve koşulların ürünüdür. Ortamı oluşturan doğal ve özgül koşullar, kişinin yetişme ve oluşumunda birinci derecede etkilidir. Özellikle ilkel yaşam tarzının geçerli olduğu toplumlar. da, sözgelişi babası çoban olan birini çobanlık, çiftçi olan birini çiftçilik, hizmetçi olan birini hizmetçilik beklemektedir. Öte yandan bakıyorsunuz babası paşa olan birini paşalık beklemektedir. Yine babası vali olan biri de valiliğe adaydır. Babası koyun, kuzu çobanı olan bir Mahmut Makal'ın ya da babası küçük bir çiftçi olan Fakir Baykurt vb.nin bu çizgiden, bu sonuçtan kurtulmalarının asıl nedeni rastgele bir Köy Enstitüsü'nün kurul. muş olmasıdır. Bu bakımdan bu da bir ortam değişimi sonucu olmuştur ve savımızı zayıflatmaz, güçlendirir.

Bugün de fazla bir şey değişmemiş olmakla birlikte, bu, özellikle Osmanlı döneminde böyledir. Bakın Osmanlı dönemi şairlerine, bunlar, Tanzimat öncesinde ya padişah, ya sadrazam, ya vezir, ya kazasker, ya şeyhülislâmdırlar. Padişahın oğlu olmuş şair-padişah, sadrazamın oğlu olmuş şair-sadrazam, şeyhülislâmın oğlu olmuş şair-şeyhülislâm. Hani padişahlık, vezirlik gibi şairlik de babadan oğula geçer olmuş. Mübarek şair-padişah, şair-padişah doğurmaya; mübarek şair-şeyhülislâm, şair-şeyhülislâm doğurmaya başlamışlar.

Bildiğimiz kadarıyle şiir, biraz kültür, biraz yetenek, biraz çalışma işi. dir. Öyleyse nasıl oluyor da bunlar hep şair oğlu şair doğmuşlar? Bu niçin böyle olmuş? Onların edebiyatı bir klişeler edebiyatı olduğu için, onlarda yaratıcılık sözkonusu olmadığı için, onlar hep aynı mazmun ve sembolleri geveledikleri için... Yani sözgelimi ağız, hep açılmış bir gül; dudaklar, yakut; çene, Yusuf'un düştüğü derin kuyu; boy, servi; saçlar, karga ve gece; alın, ay; göğüs, İskender'in aynasına benzetildiği için... Kısaca hep değiştire değiştire bir korkuluğa çevirdikleri aynı güzeli ve aynı herifi övdükleri için.

Hele, 19. yüzyıl ozanlarından Sâbir, hasbelkader bunların yüzyıllardanberi geveleye geveleye övüp bitiremedikleri bu korkuluğu eline alarak onların üstüne yürümemiş... Bakın Sâbir bu gaybî korkuluğu nasıl sermiş ortaya:

DİLBER

Ay alnun ay yüzün ay gaşlarun keman
Ciyran gözün garışga hatın kâkülün ilan

Alma çinen çinende zenahdan derin guyu
Kirpiklerün gamış dudağın bal tenün ketan

Boynun surâhı bûy buhun bir uça çenâr
Endâmun ağ gümüş yanağun gırmızı enâr

Halün yüzünde buğda başunda saçun gurâb
Gâh gâh garîbe gülmelisin hânumân-harâb

(Hophop-nâme)

Eh, bir yerde şairlik babadan oğula geçerse ve yaratıcılıktan tamamen uzak aynı lâfları geveler dururlarsa, üstelik yaptığı zulmün ve üçkâğıtçılığın yanında ille de bir «divan» sahibi olmuş olmak için yazarlarsa, bu böyle olur.

Aslında kabahat bunların hiçbirinde değildir. Karabaskı düzeninin alabildiğine geçerli olduğu bir ortamda saltanatın aleyhinde konuşacak, yönetimi değiştirecek değilsin ya!.. Çöreklenmişsin saraya, padişah efendiyle birlikte yiyorsun halkın alın terini. Halkı, eli silâh tuttuktan ölümüne değin kullanıyorsun elinin altında. Bütçe biraz açık verdi mi, daha doğrusu iyilik yapıyorum, kamu hizmeti yapıyorum diye camiye, hana, hamama, saraya, kervansaraya ve hele içerdeki eğlenceye biraz daha ağırlık verdin mi, kuşat ve gönder alınlarının teriyle geçindiğin bu mazlum halkı başka mazlum halkların üzerine, Fikret'in deyimiyle,

Kes, kopar, kır, sürükle, ez, yak, yık;
ne «aman!» bil, ne «ah!» işit, ne «yazık!»
Geçtiğin yer ölüm, elem dolsun;
ne ekinden eser, ne ot, ne yosun;
sönsün evler, sürünsün aileler;
kalmasın hırpalanmadık bir yer;
her ocak benzesin mezar taşına;
damlar insin yetimlerin başına...

al alabildiğin, çal çalabildiğin kadar. Ve üstelik bunu, «allahın gölgesi» olarak ve bir hak diye yap...

Ve olmaya ki bir Nesîmî çıksın yobaza çatsın, derisini yüz; olmaya ki bir Şeyh Bedrettin çıksın halkın davasını savunsun, gönder bu sırtından geçindiğin insanları üzerine yakalat, astır; olmaya ki bir Pir Sultan halka yapılan zulme ve haksızlığa başkaldırsın, onun yanında çömezlik yapmış bir yoksul çocuğu bile olsa, ona ver bir vezirlik, getirt Pir Sultan'ı ve astır.

Öyle ya ne de olsa var yoksul çalışanlar, kırıp döküp getiriyorlar. Onlar açlıktan kıvranıp ölüyorlar mı, ölsünler... Depremden, sıtmadan, koleradan binlercesi, milyonlarcası gidiyor mu, gitsin...

Gerçekten Osmanlı dönemi, bir genellemeye gitmek gerekirse, tamamen böyledir. Evet, nasıl ki yukarıda belirttiğimiz koşullar gelenekçi ozanı ortaya çıkarmışsa, toplumdaki çelişkiler birikimi ve oluşumu da devrimci ozan Tevfik Fikret'i ortaya çıkarmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı döneminde haksızlıkları, yolsuzlukları ortaya koymuş, çevresine anlatmaya çalışmış ve başkaldırmış olup başını kurtaran oldukça az kimse vardır. Eğer Fikret olmasa hiç yoktur diyecektik. Evet, gerçekten Osmanlı döneminin en inançlı, en bilinçli, en onurlu başlı bir ozanı Tevfik Fikret, 600 yıllık bir dönemde ilk kez karabaskılı bir Osmanlı başını, yönetimini ve de işbirlikçilerini inançlı, bilinçli ve yiğitçesine yerden yere çalmış ve başını vermemiştir. O, zamanında bı-

rakın vatan, hürriyet, istiklâl gibi sözcükleri, 'burun', 'yıldız' gibi sözcükler bile yasaklanmış olan Abdülhamit için bir cuma namazında düzenlenmiş öldürme girişimini bakın nasıl alkışlamaktadır:

Ey şanlı avcı, dâmını bîhûde kurmadın!
Atdın... Fakat yazık ki, yazıklar ki vurmadan!
(Bir Lâhza-i Teahhur)

Bu, içinde devrimini gerçekleştirmiş bir insanın işidir. Yoksa nasıl olur da 'burun' sözcüğü yüzünden adam öldürülen bir ortamda Fikret bunu söyler? Bu, bir bilinç-cesaret işidir. Gerçi Fikret de birkaç kez kodesi boylamıştır. Fakat karabaskının en yoğun olduğu bir dönemde şiirleri bir «devrim bildirisi» gibi elden ele dolaşan bir adam için bu hiç bir şeydir.

Fikret'in başkaldırısı ve devrimci özelliğinde, içerdeki kötü ortamla kendi iç yaşantısı, iç deneyleri ve iç bunalımları ile Fransız sosyalistleri önemli rol oynamışlardır.

Bu yiğit devrimci adam, «Sis», «Tarih-i Kadim», «Bir Lâhza-i Teahhur», «Han-ı Yağma», «Doksan Beşe Doğru», «Rubabın Cevabı», «Ferda», «Halûk'un Vedaı, «Sabah Olursa», «İzler», «Promete», «Halûk'un Amentüsü», «Millet Şarkısı», «Rücû», «İnanmak İhtiyacı», «Tarih-i Kadime Zeyl» ve «Sancağ-ı Şerif Huzurunda» gibi eleştirel, yerici ve her biri geleceğin «devrim ordusu» bireylerine bir bildiri niteliğindeki bu şiirleriyle karabaskı düzeninin başı Abdulhamit ve onun 1909'dan sonraki İttihat ve Terakki Fırkası'ndaki ortaklarını yerlere çalmış ve geleceğin devriminin kahramanlarını ve devrim potansiyelini yaratmıştır. Bu kahramanların ilki 1919-1922 Kurtuluş Devrimi'nin baş adamı Mustafa Kemal'dir.

Trablusgarp ve Balkan savaşları karşısında boyuna çökmekte olan Osmanlı devleti, Fikret'in korktuğunu karşısına çıkarmış ve artık en korkusuzca, en erkekçe sesiyle emperyalist güçlere ve bunların ülkedeki uzantısı işbirlikçilere bağırmak ve sövmek, onun için bir görev olmuştur. Bütün gücüyle I. Dünya Savaşına katılmaya karşı kor. Fakat bu kez karşısında İngilizci din gericileri ile Almancı ırk gericilerini bulur. Faşistler bu maşaları M. Akif, A. Naim Hoca, M. Ali Aynî vb.ni Fikret'e saldırtırlar. Balkanlarda akan binlerce kişinin kanı yetmiyormuş gibi yoksul halkı Alman militarizminin emri altında kanlı çamurlara atmak istemekte ve üstelik çıkarılmış ortaya «sancağ-ı şerif» ve bu savaş kutsal bir savaş olarak kamuya duyurulmakta. Fikret bunlara şöyle karşılık verir:

Ey hak diyerek hakkı yıkan zümre-i bîdât.
Artık yetişir, kalb-i beşer etmede feryât.
İdbâr-ı elem kapladı her lâneyi şimdi.
Yıllarca zaman harb-i mukaddes diyerekten
Hem-cinsini envâ-l şenâatle geberten
Erbâb-ı cidel! Belki cihânın medenîsi
Zannetmeyiniz; hepsi de akvâm-ı denîsi.
Ey zümre-i serdâr-ı milel, sizlere lânet!
Temdîdine sâ'yettiğiniz bâr-ı felâket
Yüzbinleri, milyonları kalbetmede hâke.
Dünyayı bugün harb denilen dest-i helâke
Teslim eden alçakların ecdâdına lânet!

Daha düne değin Araptan başkasını kardeş saymayan Mehmet Akif, Almanya'ya götürülür ve başlar ondan sonra Alman emperyalizminin şakşakçılığını yapmaya.

Bütün bu kavgalar sövme ve sövüşmeler iki belirli kutup yaratmıştır. Bu kutuplardan biri, özgürlük yanlısı yani kişinin doğuşta özgür ve eşit olduğundan hareket ederek, efendisiz, kölesiz, tutsaklığın olmadığı, herkesin eşit ve kardeşçe mutluluk içinde yaşamasını öngören bir düzen tarzı. Öbürü İngiltere'nin ve Almanya'nın koltuğu altında ya bütün islâm milletlerini ya da bütün Türkleri birleştirmeyi ve padişah efendiyi, bütün karabaskısı, bütün zulmü, bütün hainliği, bütün sömürgenliği ile başta tutmayı amaç edinmektedir. İşin ekonomik yönünü düşünmemekte, bir ümmet devleti uğruna bu emperyalist devletlerin, hem kendilerini, hem açılmak istedikleri Orta-doğuyu ve giderek bütün Uzak Asya'yı sömürmelerine araç olmaktadırlar.

Fikret, bütün bu koşullar ve durum karşısında gerçek özgürlüğün özlemini çekmekte ve özlediği özgürlüğü şu dizelerle ortaya koymaktadır:

İşte hürriyet-i hakikiyye
Ne muhârib, ne harb ü istîlâ;
Ne tasallut, ne saltanat, ne şekâ;
Ne şikâyet, ne kahr-ı istibdâd
Ben benim, sen de sen, ne rabb, ne ibâd!

(Tarih-i Kadim)

Aynı zamanda özgürlüğü getirecek olan devrimi gerçekleştirecek birini aramaktadır:

Bunu kimden fakat ümid edelim;
bu azîm inkılâb-ı hilkati kim,
hangi kuvvet teahhüt eyliyecek?

1908'den önceki devrim bildirileriyle oluşturduğu devrimci birikim, 1908 kuşağını eyleme geçirmiş ve 1908 II. Meşrutiyet hareketi gerçekleşmiştir. Fakat ne yazık ki gelen yeni kadro da aynı yağma sofrasının adamlarıdırlar. Bu bakımdan Fikret'in istediği devrim henüz gerçekleşmemiştir.

Evet, Fikret yukarıda birinci sırada belirttiğimiz düzeni gerçekleştirecek devrimi yapacak kişiyi beklemektedir. Fikret, olayları diyalektik açıdan değerlendiremediği için, içinde bulunduğu karanlık ortamın ve bu döküntü düzenin esas nedenlerini bilmemektedir. Bu yüzden ne zaman bir neden arasa, neden olarak karşısında hep dini görüyor. Yine diyalektik felsefeyi tam olarak bilmediğinden devrimi gerçekleştirecek bir «emekçi sınıfı gücü» de düşünemiyor. Bunun içindir ki Fikret, o güne değin ileri hareketleri yapmış olan askerden ve tek güvence ve dayanağı olan gençlikle, vatansever aydınlardan bunu bekliyor. Gerçekten o zaman kendini gösterecek bir isçi sınıfı da yok gibidir. O zamanın kısmen de olsa örgütlenmiş tek işçi grubu tramvay işçileridir ki o zamanın Sosyalist Fırka üyeleri dışında hiç kimse bunları gözönüne bile almamakta ve «amele gürûhu» diye küçümsemektedirler.

İşte bütün acı gerçekleriyle kurtuluş yolu yalnızca silâhlı bir halk savaşı olan bu ortamda Fikret'i dinleyen, içten içe ona hak veren ve 1918 ağustosunda yani Fikret'in ölümünün üçüncü yılında genç bir subay, Aşiyan'daki onur defterine «Tavaf-ı tahatturunda bulunmakla mübâhi perestiş-kârân-ı Fikret» tümcesini yazacak ve de bir yıl sonra — o l m a y a d a o l m a m a — savaşına başlayacaktır. Bu adam, ilk kez bir ozana «taptığını» söylemektedir. Türkçe karşılığıyle, «anma ziyaretinde bulunmakla övünerek, Fikret'e tapanlar...» Fikret'e olan bu tapma düzeyindeki

bağlılığını sonraları birçok toplantılarda, en çok beğendiği sanatçının Fikret olduğunu söylemek, onun için şiir yazmak, onun birçok şiirini ezbere bilmek ve okumakla da gösterir.

Fikret'e tapmakla işe koyulan bu adam, yine Fikret'in deyimiyle «biraz da hasar vererek» bu işi büyük ölçüde başarmıştır. O günden sonra her alanda Fikret'i ona yol gösterir görürüz. Böylece ülkenin doğal ve özgül koşulları içerisinde —tarih boyunca olduğu gibi— devrimci bir sanatçı, bir devlet adamı ve de bir devrim yaratmıştır. BU, DEVRİMCİ SANATÇININ BAŞ GÖREVİDİR.

Sanatçının «devrim öncüsü» olma gerçeği, Tevfik Fikret'in ve Atatürk'ün kişiliğinde vereceğimiz somut örneklerle güç kazanacak ve kesinlikle saptanmış olacaktır.

FİKRET'İN ATATÜRK'E ETKİ ALANLARI:

A — Zafere (bağımsızlığa) kavuşmanın mücadeleyle olacağı konusunda:

Fikret şöyle der:

Hayatı, dîv-i hakikatle çarpışan kazanır
Zafer, biraz da hasar ister.

Fikret, 'hayat' sözüyle dar anlamda birey yaşamını, geniş anlamda 'toplum' yaşamını daha doğrusu 'bağımsız toplum' yaşamını amaçlamıştır. Yaşamın ve doğanın acı gerçeklerini yenmek ve özlenilen yaşam düzeyine ulaşmak ancak bir mücadeleyle olur. Bu, toplumlar için de böyledir. Bir toplumun özgür yaşayabilmesi, bu hakkı elinden alan ve almak isteyen her türlü güçle çarpışmakla mümkündür. Bu çatışma biraz da hasarlı olacaktır.

Mustafa Kemal: «Bağımsızlık kanla, canla kazanılır.» der.

O da bu konuda aynı düşüncededir. O da bağımsızlığın, özgürlüğün, onu elinde bulunduranlarca kendiliğinden verilmeyeceğini; onun ancak kanla, canla alınabileceğini söyler. Her şey çelişkisini birlikte getirir. Zorla elden alınan özgürlük, yine elden zor kullanılarak alınacaktır.

B — Barış içerisinde yaşama konusunda:

Fikret'in bu yönü, yani barışçıllık yönü, şiirlerine en çok yansıyan yönüdür. «Tarih-i Kadim», «Tarih-i Kadime Zeyl», «Halûk'un Amentüsü» ve öbür şiirlerinde çokluk bu temayı işlemiştir. Zaten zamanının dinci ve ırkçı gericileri, bu barışçıl ve insancıl yönünden dolayı onu taşlamışlardır.

Fikret'in insancıl görüşünü en açık olarak Halûk'un Amentüsü'nde görürüz:

Toprak vatanım, nev-i beşer milletim... İnsan,
insan olur ancak bunu iz'anla, inandım.
Ebnâ-yı beşer birbirinin kardeşi... Hülyâ!
Olsun; ben o hülyâya da bin canla inandım.
İnsan eti yenmez; bu teselliye içimden
—Bir an için ecdâdımı nisyânla— inandım.
Kan şiddeti, şiddet kanı besler; bu muâdât
kan ateşidir, sönmiyecek kanla, inandım.

Aynı tema, daha önce gizemci ve tasavvufi bir düşünce ile başta Yunus Emre olmak üzere önceki mutasavvıflarda da vardır. Fakat bunların insan-

cıllığı, gizemci bir insancıllıktır. Tasavvuf felsefesi kalıpları içerisindedir. Aynı tema Tanzimat döneminde, «Milletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-i zemin» biçiminde Şinasi'de de geçer. Fakat o Victor Hugo'nun «Les Burgraves» adlı piyesinin önsözünün sonundaki «Avoir pour patrie le monde et pour nation l'humanité» tümcesini aynen çevirmiştir. Bu bakımdan bu tema, bilinçli, özgür bir düşünceyle ilk kez Fikret'le edebiyatımıza girer ve bol bol işlenir. Bu sözünden dolayı onu vatansızlık ve milliyetsizlikle suçlandıranlar, onun, bütün insanların ve ulusların saldırıdan, sömürülmekten kurtulması için ancak böyle bir insan toplumuna varılması gerektiğine inandığını anlamayanlardır.

Tarih-i Kadim'deki şu dizeler de Fikret'in savaşa karşı ve barış yanlısı olduğunu gösterir:

Din şehîd ister, âsumân kurban;
Her zaman her tarafta kan, kan, kan!..

Ne muhârip ne harb u istîlâ;
Ne tasallut, ne saltanat, ne şekâ;
Ne şikâyet, ne kahr-ı istibdâd;
Ben benim, sen de sen, ne rabb, ne ibâd!

Dünyayı bugün harb denilen dest-i helâke
Teslim eden alçakların ecdâdına lânet!

Fikret'in daha birçok şiirinde hep aynı düşünce ve özlemi görürüz.

Atatürk'ün görkemli «Yurtta sulh, cihanda sulh» sözü Fikret'in bütün bu düşüncelerini kapsar niteliktedir.

C — Bağımsızlık ve özgürlük alanında:

İşte gerçek özgürlük:
Ne savaşçı, ne savaş, ne saldırı
Ne başbelâsı, ne saltanat, ne uğruluk
Ne sızlanı, ne zulüm ile baskı;
Ben benim, sen de sen; ne Tanrı, ne kul!

(Tarih-i Kadim: C. A. Kansu söyleyişiyle)

Böyle diyor Fikret. Yukarıki dizelerden de anlaşılacağı gibi efendisiz, kölesiz, zulmün, zümre eğemenliğinin ve tutsaklığın olmadığı, herkesin eşit ve kardeşçe mutluluk içinde yaşadığı toplumcu bir düzen istemektedir o.

Fikret, bunu, zamanında toplum çapında gerçekleştirememişse bile kendi içinde gerçekleştirmiştir. Şu dizeler kendi içdevriminin kanıtıdır:

Kimseden ümmid-i feyz etmem dilenmem perr ü bal
Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim
İnhinâ tavk-ı esaretten girândır boynuma
Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim.

A. Kadir diliyle söylemek gerekirse;

Ne bir bağış beklerim kimseden,
ne kol dilenirim ne kanat,
kendi göklerimde kendi kendime uçar giderim.
Bana eğilmek boyunduruktan bile ağır.
İşte böyle bir şairim ben,
tepeden tırnağa özgür.

Fikret'in H. Kâzım Kadri gibi birkaç arkadaşıyle birlikte Manisa yakınlarındaki bir çiftliğe yerleşip orada küçük bir komün kurma düşüncesi oldukça ilginçtir. Fakat gezi özgürlüğü olmadığı daha doğrusu padişah, aydınların, Anadolu halkı arasına girmesinden korktuğu için buna izin verilmedi.

Atatürk'e gelince, o, bir bakıma Fikret'in yukarıdaki dizelerinin bir özdeyişi olan şu sözü söylemiştir: «Bağımsızlık, benim karakterimdir.» Ve yine; «Yalnız siyasi zafer bağımsızlığa yetmez, iktisadî zafer de gereklidir» sözü ile Atatürk'ün kendine bir ilke edindiği «istiklâl-i tam= tam bağımsızlık» ilkesi, Fikret'in yukarıki sözlerinin kısa ve kesin bir özdeşidir.

Ç—Olmak ya da olmamak konusunda:

Bu konuda her ikisi kesin ve kararlıdır. Fikret'in, «Yükselmeyen düşer: Ya terakki, ya inhitat!» sözü Atatürk'te, «Ya istiklâl, ya ölüm!» biçimine dönüşür.

D—En büyük kuvvetin (gücün) hak olduğu konusunda:

Tarihsel oluşum ve gelişim gerçeği Fikret'in dilinde «hak» la karşılanır. Bu sosyalizmdeki «devrim gücü»dür.

Haktadır, haktır en büyük kuvvet

....

Ey yarının inkılâp ordusunda çarpışacak kahraman,
Öğren işte: Kuvvet=Hak
Zulmün topu var, güllesi var, kal'ası varsa,
Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır.

Fikret, yaptığı her atılım ve mücadelede, bu güce dayanmıştır.

Bu inanç Atatürk'te şöyle dile gelecektir:

«Şunu benimsemek gerekir ki dünyada bir hak vardır. Ve HAK GÜCÜN KAT KAT ÜSTÜNDEDİR.»

Fikret'in devrimciliğinde; dogmalara körükörüne saplanmayıp, «şüphe bir nûra doğru koşmaktır» diyerek her şeyi akıl süzgecinden geçirmesi ve «hakkın güçten üstünlüğüne» inanması önemli etkenlerdir.

E—Devrim konusunda:

Herşeyden önce her ikisinin yapıları, değişimlere, atılımlara, devrimlere elverişli ve açıktır. Elbette bu, düşünsel yapıdan giderek bir içdevrimi gerektirir. Doğal ve özgül koşullar ve toplumsal çelişkiler her ikisini buna hazırlamıştır. Her ikisi de toplumsal gelişim ve oluşumlara bakarak, hakkın üstünlüğüne inanarak devrimin gerçekleşeceği kesin inancındadırlar. Buna inançları tamdır:

Yırtılır ey kitab-ı köhne yarın
medfen-i fikr olan sahîfelerin!
Bunu kimden fakat ümîd edelim?
Bu azîm inkılâb-ı hilkati kim,
hangi kuvvet taahhüt eyliyecek?

Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler
kıyamete dek sürmez, sonunda bu gök
bu mavi gök size birgün acır; karamsar olma.

Görülüyor ki Fikret, devrime kesinlikle inanmakta fakat kimin yapacağını kesinlikle bilmemektedir. Fakat bazı dizelerinde bu konudaki güvencesi olarak «gençliği» ve «sağlam, dayanıklı bir el»i görürüz.

Bu memlekette de birgün sabah olursa, Halûk,
eğer bu memleketin sislenen şu alın yazısı,
sağlam bir elin sağlam, dayanıklı
bir dokunmasıyle...

Ve yine oğlu Halûk'un kişiliğinde bunu gençlikten bekler:

Ey şanlı vatan bayrağı! Birgün seni oğlum
bir mevkib-i ziheybet-i hürriyet önünde
çekmiş görebilseydim... O pürhande ölürken
etmezsem eğer şevkini ta'dîsile secde,
dünyada en alçak baba elbet ben olurdum...

Fakat Fikret'te olduğu gibi Atatürk'te de devrimi gerçekleştirecek bir «emekçi sınıf gücü» inancı oluşmamıştır. Bu, olaylara diyalektik açıdan bakmakla olanaklaşır.

F — Gençlik konusunda:

Gençliğe inanma ve güvenme konusu Fikret'ten Atatürk'e geçen en belirgin özelliklerden biridir. Esasen edebiyatımızda ve toplumsal gelişmemizde «gençlik kavramı» ilk olarak Tevfik Fikret'le çıkar ortaya. Onun 'devrim bildirileri' onlaradır. Güvencesi onlar olduğu için «aklın ışığını» da onlara aşılamak ister. Yarının yapıcıları ve devrimin güvencesi olan onlara, donup kalmış düşünce dizgisine karşı kuşkuyu sokan, bilimsel, usal ve özgür düşünmenin temel ilkesini söyleyen odur. Yarın onlarındır, yarınki devrimin bekçisi onlardır:

Ümidimiz bu: ölürsek de biz, yaşar mutlak
Vatan sizinle şu zindan karanlığından uzak.

Fikret'in, «Ferdâ», «Halûk'un Vedaı», «Halûk'un Bayramı», «Sabah Olursa», «Millet Şarkısı», «Promete» şiirleri gençliğe söylenmiş devrim bildirileridir. Atatürk'ün «Gençliğe Söylevi» ile «Bursa Söylevi», gençliğe olan inanç ve güveni bakımından açık kanıtlardır. Fikret'le Atatürk'ün gençliğe olan inanç ve güvenleri boşuna değildir. Bütün ileri düşüncelere açık olan onlardır da ondan. Nâzım'ın dediği gibi, kişi «ölmüş babasından ileri, doğacak çocuğundan geridir» de ondan.

G — Batılılaşma alanında:

Gerek Fikret, gerekse Atatürk'ün çıktığı dönemlerde uygarlığın sembolü «batı»dır. Batı, ta 15-16. yüzyıllarda reform ve rönesansını başarmış, 19. yüzyılda kapitalist aşamasını tamamlamıştır. Bu bakımdan kalkınmaya örneklik teşkil edecek bir orası vardır. Üstelik, Osmanlı toplumu ile karşılaştırıldığı zaman aralarında korkunç bir uçurum vardır. Fikret, Halûk'u teknik öğrenim yapmak için İskoç ellerine yolcu ettikten sonra yazdığı «Halûk'un Vedaı»nda bu uçurumu şöyle belirler:

Sen tren, ben vapurda pür-temkin
atılırken-sen İskoç ellerinin
sisli, yağmurlu, karlı, buzlu, fakat
cidd ü himmet, vekâr u hürriyet
dolu peygûle-i temeddününe; (gayret ve azim, onur ve özgürlük dolu bir uygarlık ülkesine)

bense nâzende Bosfor'un köhne,
köhne, âvâre, bî-haber, bî-zâr,
belki cennet kadar tarâvetdâr,
fakat âlûde-i kelâl ü kesel
bir kenarında münharif, mugfel
bir hayatın firâş-ı uzletine, (fakat bıkkınlık ve tenbellik içindeki bir kenarında sapık ve aldanmış bir hayatın elini eteğini çekmiş bir döşeğine).

Ve Halûk'a şu öğüdü verir:

Bu geçit işte böyle dar, muğveç;
ey şetâretli yolcu, sen yürü, geç.

Sen bu menhalde kalma, sıçra, atıl,
bir ziyâ kârbânı bul ve katıl.
Gez, dolaş kâinât-ı efkârı,
—Daima önde, daima yukarı! —

Pür-tehâlük hayât u kuvvetten
ne bulursan bırakma: san'at, fenn,

i'timat, i'tinâ, cesâret, ümîd,
hepsi lâzım bu yurda, hepsi müfîd.
Bize bol bol ziyâ kucakla getir.

Mustafa Kemal'ın başına geçtiği yeni ülke bundan daha ileri değildir. Bu bakımdan o da vargücüyle batılılaşmaya yönelmiştir.

Ğ — Din konusunda:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Fikret, şüphe etmekle işe girişir. O'nca «şüphe bir nura doğru koşmaktır,» çünkü. Böylelikle doğmalara körükörüne saplanmaktan kurtulur. Daha sonra karşısına çıkan düşünceyi akıl ve mantık süzgecine vurur: «Düşünüp işlemek âyinimdir.» Buradan giderek bunları bilimin terazisine vurur; sonuç neyse ona inanır. Böylelikle Fikret, 19. yüzyıl idealist bilgelerinin düşüncesini aşarak «materyalist» düşünceye varır. Artık Fikret bir gerçek olarak mevcut olan yaradılışa, varlığa inanmaktadır: «Süzerim fıtratı hayran, hayran.» Cennet ve Allah düşüncesinden uzaktır. İnsan da bütün varolanlar gibi, varlığın ürünüdür. Bu nedenle Fikret kendisiyle bir kaya arasında fark görmez: «Ben beni bir kayadan farkedemem.» Onun kitabı «tabiat levhalarının kitabı» dır. Ve Fikret'e göre «gerçek din». «İnsanca yaşama dini» dir. «Tarih-i Kadim», «Tarih-i Kadime Zeyl», «Halûk'un Amentüsü»nde bu düşünceleri sergilenir.
Atatürk için de ölçü aynıdır; iki dizeyle söylemek gerekirse:

Bir şey ki akla, mantığa uyar; o, dindir,
Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.

H— Bilimin önderliğine ve yüceliğine inanma konusunda:

Fikret'in bu konuda da söyledikleri çoktur. Yukarıdaki bölümlerde bu konudaki görüş ve düşünceleri kısmen de olsa belirlendiği için «Halûk'un Amentüsü»nde geçen şu dizelerle yetineceğiz:

Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altun
Her şey olacak kudret-i irfanla... inandım.

Atatürk'ün «hayatta en gerçek yol gösterici bilimdir.» sözünden sonra fazla bir şey söylemek yersizdir.

I—Çalışma alanında:

Fikret,

Uğraş, didin, düşün, ara, bul, koş, atıl, bağır
Durmak zamanı geçti, çalışmak zamanıdır.

Atatürk'se,

«Hayatta tek bir şeye ihtiyacımız vardır: Çalışkan olmak»der.

İ—Kadınların eşitliği ve kadınlara verilecek değer konusunda:

Şu sözler Fikret'indir: «Kızlarını okutmayan millet, oğullarını manevi öksüzlüğe mahkûm etmiş demektir; hüsranına ağlasın!»

Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer...

Şunlar da Atatürk'ün: «Hanımlarımız, hatta erkeklerimizden daha münevver olmalıdır, eğer milletin hakiki anası olmak istiyorlarsa!»

Daha bunun gibi pek çok konularda Fikret, 1919-1922 Anadolu İhtilâlinin başı Mustafa Kemal üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Sözgelişi geçmişten ders alıp toplumu ileri götürmek yolunda Fikret'in söylediği şu dizeler,

Mazi, o bir muallim, o bir pîr, o bir peder,
hâlin tutup sinirli elinden, ağır, sabûr,
âtîye doğru yedmeli...

....

Âtî çıkınca ortaya, mazi silinmeli.

sözleri, Atatürk'te, «Geleceği iyi değerlendirmek için, geçmişi iyi öğrenmeli.» biçiminde ortaya çıkar.

Bu, şiirsel olarak söylenmiş düşüncelerin, sonradan başkasının ağzından düz olarak söylenmesidir.

Kısaca, Kurtuluş Savaşımız ve onun başı Mustafa Kemal, bir bakıma devrimci ozan Tevfik Fikret'in ürünüdür. Fakat bu devrim daha tamamlanmamıştır, asıl devrim yarın olacaktır.

İLHAMİ BEKİR'İ TANIR MISINIZ

HASAN HÜSEYİN

Yıl: 1948. Adana Erkek Lisesi. Elimde küçük bir kitap: «24 Saat»:

Eğer benim de gökte bir yıldızım varsa/ve her kadının göğsüne yalnız bir erkek sığarsa,/Neden/Dolduramazmışım boş bir kadın eteğini ben?

Yıl: 1948. İstanbul. Dilimde kıvılcımlı dizeler:

Ey/Vatanlarında/Vatansız gezenlerin/sıla hasreti!/Ey/Hayatta - kitapta/Kurşuna dizilen!/Ey/Peşince devriye gezilen!/Ey ağaçta yürüyen su!/Göğüste atan yürek!/Ey yürümek/Ey uçmak inmemek! /Gidip dönmemek!/Sen ey vatandan üstün olan!/Sen «Ey» ki sensiz vatan/Bir cesettir üstünde/Akbabaların dolaştığı../Sen ey vatandaşların hür ıslığı/çığlığı/sırrı/HÜRRİYET/«Emret ki ölelim,/EMRET!»

Kimin mi «24 Saat»? Kimin mi bu kıvılcımlı dizeler?

İlhami Bekir'in.

Evet... İlhami Bekir diye bir şair vardı bir zamanlar. Şuradan buradan kulağımıza değen dizelerini tespih gibi çeker dururduk dilimizde: **Ey vatanlarında vatansız gezenlerin sıla hasreti!**

Ve sonra başka şiirler:

Anam ekmek/Karım ekmek/Çocuklarım bebek bekler./Her gece/kuşlar birer taş olunca ağaçlarda;/Sağ kolumu anamın ağzına/Sol kolumu karımın ağzına/sokar,/Yuvarlarım taş kafamı bebek diye,/Şiir yazarım./O eserimi/tam 5 günde/tam 5 günde yazmıştım.

Sonra ne ses, ne soluk, İlhami Bekir'den. O mu yazmadı, bizim mi gözlerimize kara perde indi, anlatması zor. Yoo, pek de zor değil; anlatılacak elbet bir gün. Bu ülkenin, bu halkın başına çoraplar örenler, kulaklarından tutulup birer birer, halka gösterilecek. Değil şiir yazanı, şiir yazmayı düşüneni bile karakollara, kodeslere dolduran o aşşağılık günlerin efendileri, elbet bir gün, teşhir sopası gibi dolaştırılacak ortalıkta. Hiç bir şey unutulmuş değil!

Haksever, değerbilir Âsım Bezirci, dayanamamış; İlhami Bekir'in talihsiz kitapçıklarda, dergilerde unutulup gitmiş şiirlerini biraraya getirmiş. «Şiirler-İlhami Bekir», 24 Nisan 1971 de geçti elime. Yıllardan sonra bulunmuş bir anı defteri gibi hazla, saygıyla, içim titreyerek okudum İlhami Bekir'in şiirlerini. İlk kitabı «24 Saat», 1929'da basılmış; son kitabı «Herhangi Bir Roman Kitabı», 1965'de. Bu arada küçük küçük, hepsi de kadersiz, bir çok kitap: «Birinci Forma A (1930)», «Herhangi Bir Şiir Kitabıdır (1930», «Mustafa Kemal (1933)», «Olduğu Gibi (1935)», «Yeni Can Yeni Işık Yeni Ses (?)», «Son Buhran (?)», «Taşlı Tarladaki Ev (1944)», «Hürriyete Kaside (1945)», «Birinci Seans (1956)», «En Güzel Şarkı (1960)», «Küba (1962)».

Kitaba yazdığı kısacık önsözde şöyle diyor İlhami Bekir: **«Hâlâ yayımlamasam da yazıyorum. Çünkü, büyük bir Romalı şairin dediği gibi, 'şairler duymak ve haykırmak için doğmuşlardır.' Şairleri susan uluslar, bahtsız uluslardır.»**

İlhami Bekir'in şiir serüveni, Şiirimizin serüvenidir. **«En güzel şarkımı söylemek için/Bir çiçek var adını bilmiyorum/Bir dağ başında bir keçi yolunda/Dağını bilmiyorum yolunu bilmiyorum — Bülbüllerin öttüğü yerde mi/Çobanların güttüğü yerde mi/Yalanların bittiği yerde mi/Bilmiyorum»** diyen İlhami Bekir; **«Ölüm bir kerre çalacak kapımızı./Hayattan öncesi sonrası yalan./Kalçası göğsü ve altın başiyle/Ne güzeldir ayakta du-**

raň **İNSAN!»** diyen İlhami Bekir; **«Bir çocukluk, bir gençlik arkadaşım/Bir nişanlım vardı eskiden./Bir liman gi-bi ihtiyarlamışım/Bir düdük sesi kal-dı her gemiden...»** diyen İlhami Bekir; **«Hâlâ/Ben ihtiyar çocuk/Köpek-lerin uluduğu/Ve yıldızların gözyaşı olduğu/saatlerde/uyanır ve ağlarım»** diyen İlhami Bekir; şiirini, ağacın meyvasını ağır ağır olgunlaştırması gibi, ağır ağır olgunlaştırmış ve yüreğini sunar gibi, «buyurun!» demiştir bize. **«Son Kavga», «Mübareke», «Rabbuni», «Cezayir», «Gurbet», «İki Laf», «En Güzel Şarkı», «Masal»,** gerçekten, yürek sızlatan şiirler. İlhami Bekir, şiir cevherini arayan bir maden işçisi; yıllardır kazma sallamış ve sonunda bulmuş cevheri. Bulmuş ve kanlı yüreğini çıkarıp ortaya koymuş: «Buyurun!»

Türk şiirinin geçmişini merak edenlere, İlhami Bekir'in bütün şiirlerini, Asım Bezirci'nin kitap düzeni içinde, sırayla okumalarını salık veririm. Şiir, İlhami Bekir'de, bebeklik, çocukluk, delikanlılık, gençlik ve olgunluk yıllarını yaşamıştır. İlk şiirlerdeki mekanik duyarlılık, abartma, dikkat çekme merakı, zorlama, uyak tutkusu, uyak tutkusunun yarattığı yapaylık, benzetme ve sıfat bolluğu, iri rakkamlarla şok yaratma çabaları, sivri ve albenili sözcük hastalığı, hey hey'li meydan okuyuşlar ve açlık imgesi, yıl yıl bırakılmış, sonunda şiir cevherine ulaşılmış.

Ben, Âsım Bezirci'nin yerinde olsaydım, kitaba, 177. sayfadaki «Olmıyasın Üç Diyarın Birinden» yazısını almaz, 181. sayfaya **«Anladın mı Consonzade, şaşkın piyade, cahil çocuk, Guguuuuuukk! Ben, komünist değilim»** tümcesini koymaz, kitabı hafifletmezdim. Bir yazarın, bir şairin her ettiği sözün kitaba girmesi, bence gereksiz.

İlhami Bekir'i bilmemek, şiir işçileri için bir kusur, bir eksikliktir.

ŞİİRLER, İlhami Bekir. MAY Yayınları, Genel Kültür Kitapları 12 Nisan 1971, 208 sayfa, 10 Lira.

KARAVAGON VE BEKİR YILDIZ

İRFAN YALÇIN

«Kara Vagon», Bekir Yıldız'ın aynı adı taşıyan kitabındaki hikayelerden biri. Güney-doğu Anadolu'dan Çukurovaya çalışmaya gidenlerin bir kara vagon içindeki yaşam-kesitleri anlatılıyor bu hikayede. Yoksulluk, ilkellik bir fotoğraf gerçekçiliği içinde çırılçıplak soyulup gözler önüne seriliyor. İleri ülkelerde, hayvanlar bile daha iyi koşullar içinde bir yerden bir yere götürülürken, Anadolu'nun insanları bir kara vagona doldurulmuş, hayvandan da öte, hurda bir eşya gibi taşınıyor sanki. «Ağzı var, dili yok» dediğimiz kişiler, kara vagonun «kara yazılı» yolcuları. Tek düşündükleri, Çukurova'ya varıp üç beş kuruş kazanmak. Umut dolu yürekleri hepsinin de. Bir an önce Çukurova'ya varmak heyecanı içinde yaşıyorlar. «Rezilliğe», acıya, horlanmaya duyarlığı kalmamış hiçbirinin. Derdin türlüsü, açlık, zor koşullar, toplumun bilinçlerine kazıdığı «sansür» duygusunu kaldırıp atmış hemen hemen. Hikayenin üç etkili olayı var:

1. Adamın biri, trenin duruşundan yararlanarak iner, aptesini bozar. Tren hareket eder. Adam koşar. Kendini trene atarken ayağı kesilir. Adam orda, yalnız, umutları kırılmış olarak kalır. Tren yürür.

2. Aznavur Davut adında biri çok sıkışmıştır. Ama nereye bozsun aptesini? Vagonun içi insan dolu. Sonunda bir çare bulur Davut. Vagonun kapısını açtırır. Ta uca gelip ellerinden tutturur. Çömelir. Rahatlar.

3. Yaşlı bir kadın, genç bir kadını hayvan pislikleri içinde doğurtur. Ebelik yapan kadının elleri hayvan «boku» içindedir. Yeni doğan bebenin yüzüne gözüne sürülür «boklar».

«Kara vagon» adlı hikaye yirmi altı paragraftan oluşmuş:

1. Tren anlatılıyor.

2. Treni bekleyen yoksul, acılı insanlar anlatılıyor. İnsanlar, hayvanların çıktığı vagona biniyorlar. Her yer «bok» içinde.

3. Doğu, üç beş cümleyle özetleniyor.

4. Tren hareket ediyor.

5. Kara vagondaki insanların umutları anlatılıyor. Gurbete gidecekler, üç beş kuruş kazanacaklar...

6. Trenle insanlar arasında ilişki kuruluyor.

7. İnsanların yedikleri olduğu gibi kalmıyor. Artıkları dışarı atmak bile zor bir iş oluyor bazan. Tren bir istasyonda duruyor. Adamın biri atlayıp aptesini bozuyor.

8. Tren hareket ediyor. Aptest bozan adam koşmaya başlıyor. Kendini zor belâ atıyor trene. Ayağı kesiliyor. Tren duruyor.

9. Trenciler kızıyorlar. Bütün kapılar kapatılıyor.

10. Kesik ayaklı adam orda kalıyor, bütün umutları kırık.

11. Kişileri uyutmak» için vaadedilen şeyler sıralanıyor.

12. Tren insan ilişkileri anlatılıyor.

13. Çukurova'daki pamuklar, «pamuklardan dağ yapacak» insanlar düşleniyor.

14. Aznavur Davut aptest bozmak istiyor. Vagondakiler şaşırıyor. Davut vagonun kapısını açtırıyor. Ellerinden tutuyorlar. Kıçını dışarıya verip boşalıyor.

15. Tarlalar gübreye kavuşuyor. Vagondaki öbür insanlar da Aznavur'un arkasına sıralanıyorlar.

16. Tren insan ilişkileri anlatılıyor.

17. Tren alabildiğine gidiyor, dağlar, ovalar aşıyor.

18. Eskiden Çukurova'ya gelmiş olanların sözleri sıralanıyor.

19. İnsanlar umutlu görünüyor. Çünkü Çukurova'nın bereketli olduğu biliniyor.

20. Doğayı avcuna alan insan... İnsan gücüne olan inanç... Kara Vagon Çukurova'ya akıyor...

21. Bir kadın doğuruyor. Bunun üstüne çeşitli konuşmalar...

22. Yaşlı bir kadın ebelik yapıyor.

23. Doğum zor oluyor. Kadın bağırıyor. Kadının kocası öfkeli. Sövüyor.

24. Bebek bir türlü doğmuyor. Ana sancılar içinde. Erkekler «yahuvela» çekiyorlar. Bebeğin başı çıkıyor.

25. Tren.

26. Genç kadına ebelik yapan yaşlı kadın tasalanıyor. «Avrat çatlayacak» diyor. Sonra, «hayvan boku» sürülmüş elleriyle bebeği dünyaya çekiyor. Bebenin yüzüne de sürülüyor «bok.» Ana baygın. Kocası, «Oğlan mı?» diye soruyor. «Uşak oğulmuş!» Baba seviniyor. Tren yürüyor. Pof. Pof. Pof.

«Kara Vagon»un Üç Olumlu Özelliği

1. Hikayenin kahramanı bir kişi değil, bir çok kişi. Kişisel bir atmosferde değil, bir topluluk atmosferinde gelişiyor hikaye. «Tek»in değil, «çok» un pisikolojisi egemen hikayenin iç yapısına.

2. Hikayenin örgüsü belirli ve kesintisiz bir süre içinde, organik bir yapı olarak oluşuyor. Kısa hikâyenin tekniğine uymayan ve Bekir Yıldız'ın öbür hikayelerinde çok sık raslanan «zaman aralıkları», geleceğe, geçmişe dönüşler Kara Vagon'da yok.

3. Yazarın öbür hikayelerinde pek görmediğimiz bir mutlu sonla bitiyor Kara Vagon. Yeni doğan çocuk somut bir umut. Erkek çocuk, erkin, güçlülüğün simgesi.

Okuduğum hikayeleri içinde toplumcu niteliği en ağır basan hikayesi, Kara Vagon Bekir Yıldız'ın.

Röportaj ve hikaye

Gezip gördüğünü anlatan, gezip gördüğünü romanlarına ya da hikâyelerine konu yapan bir çok yazar küçümsenmiştir genellikle. Savaş ya da av anılarından yola çıkan bir Hemingway, ekmek parası için dünyayı dolaşan, yapmadığı iş kalmayan bir J. London, yine bütün romancı ününü savaş deneylerine borçlu olan bir E. M. Remarque işin kolayına kaçmakla suçlanmışlardır. Bu biraz da, yukarda

saydığım yazarların, bütün teknik ustalıklarına karşılık, röportajdan kopamamalarından doğmuştur. «Olayları» bir görüş açısı getirmeden saptamışlar, gerçeklik duygusunu yaratmakla yetinmişler, hiç bir «bildiri» getirmemişlerdir. Dış gerçekleri, romanesk biçimde, yorumsuz, impressionist bir üslupla göz önüne sermek oldum olasıya hikâyeyi zayıflatmış, röportaja doğru itmiştir. Kanımca, röportaj, bir olayı hiç bir görüş açısından geçirmeden saptamaktır. Hikâyeci niteliklerini çok güçlü bulduğum Bekir Yıldız, belki de çok köklü bir kültüre sahip olamayışı nedeniyle, bugüne dek bir fotoğraf objektifi gibi çalışmış, Güney-doğu Anadolu'nun insanının yürek acısı dramını, üstüne basa basa, parmağıyla göstere göstere anlatmış, ama onun acılarının temeldeki nedenini ve çaresini okuyucuya sezdirememiştir. Bence Yazar, bundan sonra yazacağı hikâyelere Güney-doğu'nun aydın, bilinçli kişilerini de sokmalıdır artık. Kara Vagon adlı hikayenin en güçsüz yanı röportaja yakın oluşu:

a. Ve bir tren durdu. En önde, karnında su ve **kömür taşıyan bir çekici..**

b. Doğuda ölmek: Alın yazısını kurşunlayan **son umut...**

c. Bekleşen insanlar, zavallı, şaşkın... Tanrının arkasında kalan, hep Tanrının gölgesine düşüp, unuttuğu insanlar... Tanrı büyük, insanlar küçücük...

d. Serin yele hasret insanlar... Trene hayran, trene saygılı insanlar...

Çarpıcı Hikaye

Bekir Yıldız okşayarak değil, tokatlayarak uyandıran bir hikâyeci. Onun bir hikâyesini okuduktan sonra, kamyon altında parçalanmış birisini görmüş gibi oluyor kişi. Bence bu, yazarın yazdıklarını çok iyi bilmesinden, bir de güçlü bir anlatma yetisine sahip oluşundan ileri geliyor. Sabahattin Ali'nin hikâyelerindeki «çarpıcılık» hakçası güçsüz kalıyor Bekir Yıldız'ın hikayelerindeki «çarpıcılık» yanında. Onun hemen her hikayesinde Prosper Merimé'nin **Mateo Falcone,** S. Ali'nin **Kağnı**'sındaki o insanı allak bullak eden, şaşırtan sertlik var. İncelediğim Kara Vagon adlı hikayede de aynı özelliği hemen görüyoruz. Daha önce sözünü ettiğim ayağı kesilen adamın olduğu yerde bırakılması, Davut'un herkesin gözü önünde kıçını vagonun kapısından çıkararak aptesini bozması, genç bir kadının «boklar» içinde doğurması biraz abartma gibi görünürse de, Doğulu insanımızın koşullarının daha iyi olduğunu hiç kimse söyleyemez. Kara Vagon hikayesinin olaylar çizgisindeki tutarsızlığı, vagondaki pek çok kişinin aptest bozması. «Böylesi aç, yoksul kişiler ne yemişler de bunca aptest bozmak gereksinimi duyarlar?» diye düşünüyor insan. Yazar hiç olmazsa bir ya da iki kişiyle yetinmeliydi: «Adamın boku tarlalara savrulmada... İnsanlar sevindi. İnsanlar Aznavur Davud'un ardında sırada.»

Biçim-Dil

Yazar nedense paragraf yapmayı çok seviyor. Sözgelimi Kara Vagon adlı hikayede yirmi altı paragraf var. Bu okuyucunun dikkatini böldüğü gibi hikayenin genel havasında da bir bölük pörçüklük yaratıyor.

Kara Vagon'a «Ve bir tren durdu.» diye başlayan Yazar, aynı hikayede iki kez daha «ve» ile başlayan cümleler kurmuş: 1. «Ve bazıları karılarını itti.» 2. Ve vagondaki insanlar, isyan edip üzerlerine kapanan kapıları yumruklayamazlardı». Yazarın öbür hikayelerinde de «ve» ile başlayan cümleler çok. «Ve» gibi sevimsiz tek heceli bir sözcüğün cümle başlarında bunca sık kullanılması sıkıyor okuyucuyu.

Yazar, Kara Vagon adlı hikayede geniş zaman olarak kullanmış genellikle fiilleri. Böylece hikayedeki olayların sürekliliği iyice belirtilmiş oluyor.

Gerçekçi bir görüşe uygun düşmeyen imgeler var hikayede:

a. Bu ara GÜNEŞ EL SALLADI.

b. Güneş bir insanoğlunun dramına daha fazla DAYANAMAYIP ilerledi..

Yazar öbür hikayelerinde de olduğu gibi, içerikle dili iyi bağdaştırmış Kara Vogan hikayesinde. Şiveden en güzel, en yararlı biçimde yararlanıyor. Şiveyi ikinci bir dil yapıp okuyanı sıkmıyor hiç.

Kısa Hikaye

Kara Vagon kısa hikaye. Hikaye sözcüğünün genel bir anlamı var Türkçede. Nedense nuvele de, kısa hikayeye (Courte Histoire-Short Story) de hiç bir ayrım gözetmeden hikâye deyip geçiyoruz çok kez. Oysa nuvel, romanla kısa hikaye arasında bir tür. Sözgelimi, Hemingway'in İhtiyar Balıkçısı, Abbas Sayar'ın Yılkı Atı gerçek anlamda birer nuvel. Bekir Yıldız'ın nuvel diyebileceğimiz bir hikayesi yok daha. Otuz iki sayfalık Gaffar ile Zara'ya da nuvel demek zor. Bedrana'yla kısa hikaye türünde örnek bir «teknik» gösteren Bekir Yıldız, ilk hikayelerinde böylesi bir başarıdan oldukça uzak. Son hikayelerinde konularına en iyi biçimi bulma çabasında gördüğüm yazar, yüksek yeteneğini kısa hikayede iyice pekiştirmeden nuvele ya da romana geçmemeli bence.

Bekir Yıldız

Ahmet Arif gibi, Türk Edebiyatına bir Güney-doğu havası getiren Bekir Yıldız, Türk okuyucusunun şimdiye dek rastlamadığı biçimde sağlam, gerçekçi, çarpıcı hikayeler yazıyor. Henüz yerselden evrensele varamamış ama varabilir. Gözlemlerinin duruluğu, etkileyici olaylar seçmedeki ustalığı, bir durumu ele alış biçimi, olayları «gösterirken» okuyucunun burjuva çıtkırıldığımlığına aldırmayışı övgüye değer nitelikler. Bence Bekir Yıldız'ı bekleyen tek tehlike, Güney-doğudan ve Almanya'dan kazanmış olduğu bol deneylere güvenip kendini yinelemesidir. Üç beş yılda büyük bir üne eren, aranarak okunan bir yazar olan Bekir Yıldız, pek çok hikayecimiz gibi, kısa lafın uzununu değil, uzun lâfın kısasını söylemekle, dışardaki edebiyat akımlarının değil, içinde yaşadığı toplumun acılı insanlarının sözcülüğünü yapmaktadır. Hikayesinin temelini «saptama» da değil de «sınıfsal bir nedensellik» te atar ve inandırıcılığa biraz daha önem verirse, elbet çok daha başarılı hikayeler yazacaktır. Türkiye'nin gerçeklerinin yalnızca Güney-doğu insanı ya da Almanya'da çalışanların gerçekleriyle çakışamayacağını kuşkusuz bilen Bekir Yıldız, sınırlarını daha da genişletmeli, Türk hikayesinde kendisinin mutlu bir olay olduğu inancını gün günden artırmalıdır.

KİTAP SERGİSİ

MEHMET SELİM

«Zor Zaman», gerçekten zor zamanların anlatıldığı, artistik bir planda başarıyla yansıtıldığı bir uzun öykü... **Metin İlkin** önceki öykü kitaplarından farklı bir yere sıçradığını «Zor Zaman»la belgeliyor. Bu sadece estetik düzlemde yapılan bir sıçramadan, bir gelişmeden ibaret değildir. Öykücü yapıtına yerleştirdiği toplumsal bildiriyi ustaca gizlemesini bilmiş. Çoğu estetikçiler için bu kesin bir başarıdır. Bizce asıl önemli olan gizlenmiş olan bu toplumsal bildirinin tartışılması, irdelenmesidir. Maddesel yaşantının toplumsal bilince nasıl ve hangi koşullar altında yansıdığı; çevrenin ve maddesel etkenlerin değişmesiyle toplumsal bilincin de zaman boyutu içinde —biraz geç de olsa— nasıl değiştiği ustaca belirtilmiş. Anlatımda esnek olmayan bazı biçim özellikleri **Metin İlkin**'in «bilinç akımı» tekniğine iltifat etmediğini belirginleştirmekte; sanatsal betimlemelerden dikkatle kaçınması, onun olayları kişilerin önüne çıkarma tutkusunu vurgulamaktadır. Bu eğilim yazarın «Mescit Çıkmazı», (1966), «Konuşmak», (1966) ve «Yarın İçin», (1970) adlı kitaplarında da görülür. Anlatılmak istenenin yalnız estetik engeller de-

ğil, daha başka engeller yüzünden de «anlatılamayacağı» endişesinden ileri gelen bu tutum **Metin İlkin**'in öykülerini açık ve kolay anlaşılır yapmaktadır.

Başarı çizgisinin üstüne yükselmiş her sanatçının kuşkusuz ilginç bir yönü vardır. Bu ilginç yön bazı yazarlarda kimi zaman abartılmış ve gereğinden çok ileri sürülmüş bir kılıkta ortaya çıkar. **Metin İlkin**'de ilginç olan olağanüstü gibi görünen birtakım olayların soğukkanlılıkla olağanmış gibi anlatılmasıdır. Bu yönüyle öykücü gerçek yaşantıya adamakıllı yaklaşır. Nitekim gerçek yaşantıda da olağanüstü dediğimiz olaylar aslında bu yaşantının doğal birer parçası değiller midir? İşte öykücü **Metin İlkin** kendi estetikasında bunu; yani yaşantıyı doğal boyutları ve uzantılarıyla yansıtma uğraşısını sürdürmektedir. Bu güç işde ne denli başarıya ulaştığını da son kitabıyla edebî bir biçimde kanıtlamaktadır.

Metin İlkin'den «Zor Zaman» gibi iyi öykü kitapları beklemekte haklıyız sanırım.

(**Metin İlkin,** Zor Zaman, Öyküler, İstanbul 1971 Yücel Y., 72 s., Altı lira).

ARKAİKTEN GÜNÜMÜZE...

Ercümend Behzad Lav, yeni Türk edebiyatının en eski adlarından biridir. Salt edebiyatımızın değil tiyatro ve sinemamızın da ilk adlarından biridir. Yeni Türk edebiyatında ilk çıkışların yapıldığı, onu oluşturmak ve kökleştirmek için «devrimden geçmiş bir geleneğin» tabanlarının araştırıldığı bir çağda **Ercümend Behzad** usa dayanan, soyut çalışmaları özel ilgi alanlarında dolaşan şiirler deniyordu. «S.O.S.», (1931) ve «Kaos», (1934) bu ilginç denemeleri yapan ve yeni türk şiirinin sınırlarını genişletmeye yönelen çalışmalardır. Daha sonraları «Üç Anadolu», (1964) ve «Mau Mau», (1965) adlı şiir kitaplarıyla da iyice belirginleştiği gibi **Ercümend Behzad** toplumcu içlemi, şiirin salt akılcı, uzak ve yabancı sınırlarında yakalamayı ve yansıtmayı bilmiştir. İlk zamanlar okura ve bazı edebiyat kuramcılarına ters, anlaşılmaz ve yabancı gibi gelen bu çaba gitgide sanatın o herkesin kolaylıkla yaklaşmasına imkân olmayan uzak sınırlarında «gerçekten artistik bir mücadelenin» verilmekte olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Ercümend Behzad bugün bu mutlu çabalarını sürdürmektedir. Sanatın bütün ufuk ve olanaklarından yararlanma istek ve eğilimini taşıyan bu çaba son günlerde artık iyiden iyiye tiyatroya yönelmiş ve şair «Altın Gazap» adlı traji-komik, (kendi deyimiyle somurtuk güldürü) yapıtını yayımlamıştır. «Altın Gazap» teatral ögeleri değişik, yeni biçim denemeleriyle yapısında taşıyan ama aslında bütünüyle şiirsel tekniğe, imge yapısına dayanan bir oyundur. Şair bu yapıtında sanatının en geniş anlatım ve yorum olanaklarını kullanarak insansal ve toplumsal olguları arkaik çağlardan almakta ve günümüz sorunlarıyla köprüler kurmaktadır. Elbet bu köprü kurma işi yazardan çok okura düşmektedir. Çünkü **Ercümend Behzad** bir yazar, bir sanatçı olarak doğrudan bir yolla uyarma ve dikkati çekme yöntemini kullanmaktansa, sanatın kendi iç diyalektiğini geçerli kılma, işler hale getirme eğilimindedir. Bütün bunlar «Altın Gazap»'ta ister insanî ve toplumsal ister bireyci bir bildirinin (mesajın) bulunmadığı anlamına gelmez. Bize kalırsa belirgin olmamakla birlikte vardır böyle bir bildiri... Bu bildirinin araştırılıp, bulunup çıkarılmasını ve yorumlanmasını eleştirel boyutlu yazılara bırakarak biz dikkati çekmekle yetineceğiz.

(Ercümend Behzad; Altın Gazap, Oyun, Yücel Y., İst., 1971, 180 s., On Lira.)

KIRMIZI YEL

Yerel değerlerden hareket ederek öykünün boyutlarını genişletme çabası içinde olan öykücülerimizden **Osman Şahin** ... «Kırmızı Yel» adını taşıyan kitabıyla edebiyatımıza bir-

denbire gelen yazarlardan. Uzun ve belli bir hazırlık dönemi geçirdiği anlaşılıyor. Yersel ağız kullandığı için belli bir öyküsel üsluba sahip olup olmadığı konusunda kesin bir değerlendirmeye, bir yargıya varmak güç. Yalnız yersel ağzı öykülerinde ustaca kullandığını işaretlemek gerek.

«Kırmızı Yel» içindeki yedi kısa öyküyle TRT 1970 büyük hikâye ödülünü kazanmış. Hep tekrarlarız; bir yapıtın ya da bir sanatçının armağan kazanması edebî-sosyolojik açıdan aslında o yapıta ya da o yazara armağanı veren jürinin kanısını yansıtmaktan öte bir anlam taşımaz. Bu bakımdan TRT ödüllerinin neden olduğu bütün gürültü patırtı ve söylentileri bilimsel bir tavırla ancak yukarda belirttiğimiz ilkenin ışığında değerlendirmemiz gerekir. Beş ya da altı kişilik bir uzmanlar kurulu kalkmış, belli bir dalda bir yapıtın dikkate değer olduğunu, okunması gerektiğini belirterek yapıt sahibini maddî açıdan da değerlendirmiş. İşte bütün sorun edebiyat sosyolojisi açısından —yalnız bu düzeyde— bundan ibarettir. Başka düzeylerde başka açılardan da incelemeler yapılabilir. Bütün bunlar belli bir estetik anlayış ve belli bir dünya görüşü çerçevesinde birleştirilerek genel bir sonuca varılabilir. Ama edebiyatımızda çok sık bir biçimde yapıldığı gibi «Kırmızı Yel» üstüne de sağlam ilkelere dayanmaksızın, bir dedikodu niteliğinden ileri gidemeyen ileri geri söylentiler oldu. En iyisi okur bu söylentileri ciddiye almamalı, sözkonusu yapıt üstüne esaslı araştırma ve incelemelerin yapılmasını beklemelidir.

Köy ve yerel öykücülükle ilgilenenler özellikle okumalıdırlar **Osman Şahin**'in kitabını... Değişik bir bakış açısına, ilginç bir üsluba raslamaları mümkündür.

Biz raslayamadık.

(Osman Şahin, Kırmızı Yel, Öyküler, İstanbul 1971 Kendi Y., 91 s., Altı lira.)

VE BİR DERGİ: ÖZÜN

Yeni bir edebiyat dergisi Özün. Büyük boy, tek yapraklı. Şiir anlamına gelen «özün» sözcüğünü önermek için çıkarılıyormuş izlenimini bırakıyor. Nitekim ilk sayısında bu önermeyle ilgili uzunca bir yazı da yer alıyordu. Öbür yazılar şiirle ilgili. Bir de her ayın en başarılı şiirini seçen kurulun çalışma ve seçme yöntemini yansıtan bir yazıyla, seçilen şiirden bir bölüm yayımlanıyor. Özün'ün bu çalışması bizce yararlı ve olumlu. Eleştirmenin bütün köşe bucaklara yetişemediği bir edebiyatta bu çeşitten çalışmalar okur için «yolgösterici» bir nitelik kazanmakta. Üçüncü sayıda (Temmuz 1971) «seçici kurulu Yazı kurulu» olan Özün dergisi **Orhan Pamuk'**un «Şehlası» adlı şiirini geçen ayın en güzel özünü olarak seçmiş. «Geçen Ayın En Güzel Özünü» başlığını taşıyan yazıda şiirin seçilme neden ve gerekçeleri ve bu arada seçici kurula egemen olan poetika da kısmen açıklanıyor.

Özün'ün üçüncü sayısında **Nusret Kemal Otyam, Hüseyin Atabaş, Orhan Pamuk, Orhan Ülkülü, Osman Numan Baranus** ve **Raif Özben**'in şiirleriyle, «Özün» imzalı yazılar yer alıyor. «Ozanlar/Özünler» başlıklı yazıda da **Tzara, Valery, Goethe, Eliot** gibi şairlerden şiir üstüne seçme düşünceler derlenmiş.

Özünün bu sayısında yayımlanan en ilginç şiirlerden biri de **Nusret Kemal Otyam'ın** «Aydolanda» adlı şiiri. **Otyam**'ın dile titizlenen bir tutumu var. Aslında bu özelliği bütün Özün'cülerde gözlemek mümkün. «Aydolanda» geniş yorum payı bırakan, temiz türkçenin tadını çıkarırcasına yazılmış, işlenmiş bir şiir.

Özün, son ayların politik dalgalanmalarıyla iyice durgunlaşmış olan edebiyat dünyamıza kendi çapında renk katan bir dergi.

(Özün, Aylık Sanat Gazetesi, Sahibi ve Sorumlu Y. Nuri Doğan. Sayı 3, Temmuz 1971. Sayısı bir lira. Yazışma: P.K. 712 Ulus/Ankara.)

GELECEK'TEN

Tevfik Fikret öleli 56 yıl oldu bu 19 ağustosla. Büyük şairimizin anısı önünde saygıyla eğiliriz. Onun, Türk ulusunun uygarlık yoluna bir kilometre taşı gibi bıraktığı şiirlerinden «Sabah Olursa» yı şiir bölümümüzün başına aldık. İnceleme bölümünde de Tevfik Fikret üzerine bir yazı bulacaksınız.

Vakitsiz yitirdiğimiz, dergimizin kurucularından Fahir Onger için hazırladığımız bölümde, kendisinin hiç yayınlanmamış bir yazısı, bibliyoğrafya, Eray Canberk ile Konur Ertop'un Fahir Onger üzerine yazılarını okuyacaksınız.

Şiir bölümünde Cahit Irgat'ın da hiç bir yerde çıkmamış bir şiirini sunuyoruz. Irgat'ın elimizdeki öbür yayınlanmamış şiirlerini de ilerki sayılarda ileteceğiz okuyuculara.

Mehmet Bayrak, bu sayıda, Tevfik Fikret üzerine incelemesiyle ilk defa çıkıyor okuyucu karşısına. Dergimizde bundan sonra sık sık adına rastlayacağınız Mehmet Bayrak Sarız ilçesinin Dallıkavak köyündendir. Doğumu 1947. İlkokulu köyünde, orta ve liseyi Kayseri'de tamamlamıştır. 1970 haziran döneminde Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezundur.

Dergimizin kurucularından Tekin Sönmez'in yeni bir şiir kitabı çıkacak önümüzdeki günlerde. Ozanın bu kitabında, TRT 1970 tek şiirde başarı ödülü alan «Şafağın Demircisi» şiirinden başka son zamanlarda yazdığı şiirleri bulunacak.

İlk sayımızdan beri içerikte ve biçimde en iyi dergi olmayı ve bu dergiyi okuyucuya ucuza iletmeyi gözettiğimize dikkat etmişsinizdir. Gelgelelim, kağıt fiyatlarının artışı, çok geçmeden hem de beklenmedik bir oranda tekrar artışı, maliyete olanaklarımızı aşan bir yük bindirdi. İster istemez derginin fiyatını dört liraya çıkarmak zorunda kaldık. Bu da iyimser bir hesapla yapılmış bir artıştır. Okuyucu çoğunluğunun öğrenci olduğunu düşünerek üzgünüz gene de, ama derginin yaşaması için tek çareydi bu.

Okuyucu mektuplarına bu sayıda da yer ayıramadık. Önümüzdeki sayıda kesinlikle başlayacağız yayınlamaya. Okuyucularımızdan, ilgi göstermiyoruz sanısıyle mektup yazmaktan kaçınmamalarını dileriz. Mektuplara ayıracağımız sayfa, okuyucunun özgürlüğünü kullanacağı sayfa olacak.

Bize gelen şiir ve yazılar dergimizin görüş doğrultusuna ve günümüzün koşullarına göre değerlendirilmektedir. Şiir ve yazı gönderen arkadaşların bunu gözönünde tutmalarını dileriz. Yalnız gönderilen ürünler genellikle zayıf. Genç arkadaşların daha titiz olmaları, üzerinde iyice çalışmadan göndermemeleri daha iyi. Bir de, çalışmalarını tek tek değil, yerinde bir seçim yapabilmek için birkaç şiir ya da yazı göndermeleri yararlı olacak sanıyoruz.

Ömer Faruk Toprak, çağrılı olduğu, Sovyet Yazarlar Birliği 5. Yazarlar Kongresine iki gün gecikmeyle katılmıştı. Toprak, kongreden sonra Yevtuşenko, Simenov, Bulat Okucava, halk ozanı Kaisyn Kuliev, Mirza İbrahim, Resul Rıza, Gürcü ozan Joseph Noneshvili, Kübalı ozan Nicolas Guillen ve daha birçok ozan ve yazarla tanışıp görüşmeler yapmıştır. Ayrıca Türkologlarla yapılan toplantılarda, onlara bugünkü Türk Edebiyatını tanıtıcı bilgiler vermiştir. Bu arada, E. Yevtuşenko, Toprak'ın şiiriyle ilgilenmiş, onun doğa üzerine, aşk üzerine ,vatan üzerine yazılmış şiirlerinden birer tane seçtirip Ruscaya çevirtmiştir. Bir Türk ozanının Moskova'da bulunduğunu öğrenen Romanya Yazarlar Birliği Başkanı Zaharia Stancu da on beş günlüğüne Romanya'ya çağırmış Toprak'ı. Sovyetler Birliği'nden Romanya'ya geçen Toprak, orada da ozan ve yazarlarla görüştükten sonra yurda dönmüştür.

Geçen sayımızın **kısa kısa** sayfasında, yeni kurulan Kültür Bakanlığına atanan Talât Sait Halman'a başarı dilemiştik. Çünkü biz, kurumlara karşı değiliz, kurumların emekçi sınıfı hiçleyerek egemen sınıfın yararına işleyişine karşıyız. Biz, kişiye peşin peşin karşı değiliz; kişinin egemen sınıfla çıkar ortaklığını üstlenen eylemine karşıyız. Eyleme bakmadan sahibine yönelik eleştiri, karşı tavır, ancak bir didişme-dalaşma ortamı yaratır ki bu sınıfsal eleştiri ve tavrın çok dışındadır. Tarih bilinciyle bakanlar, Talât Sait'e başarı dileyişimizin anlamını daha açıklıkla kavramışlardır. Biz, Talât Sait'ten kültür sürecimize kişiliksiz duraklar koyan emperyalist oyunlara karşı çıkmasını beklemiştik. Ulusal kültür bilincine inandığımız diyerek tarihsel burjuva niteliğine değinmemiz bundandı. Hiç olmazsa kültür kavgamız ulusal yatağına kaymış olacaktı. Ne yazık ki Talât Sait'ten ulusal burjuva tutumu yerine hayallere bile sığmayan tasarımlar dinledik. Halkımız insan onuruna yakışmayan bir hayat yaşarken, Kültür Bakanı, bu halkı eğitmek için TRT dışında bir TV kurmak ütopyası içinde Kurumlar ihtiyaçtan doğar, ama işleyişi ihtiyacı giderici nitelikte değilse o kurumla tarihin en haklı güçleri kavgaya girerler. Önümüzdeki sayılarda Kültür Bakanlığını ve Amerika'dan getirtilen Bakanını daha temelden eleştireceğiz.

Adnan Özyalçıner'in son yıllarda yazdığı ve önemli bir bölümü başka dillere de çevrilmiş olan hikâyeleri YAĞMA adlı kitapta toplu olarak çıktı. Yücel Yayınlarının hikâye dizisinden çıkan kitabın kapağı da ilginç.

Halim Uğurlu'nun üçüncü şiir kitabı GÖKAĞRI adıyle Yücel Yayınları'nın şiir dizisinden çıktı. Halim Uğurlu'nun TRT 1970 tek şiirde başarı ödülü olan «Anadolu Acısı» adlı şiiri de bu kitaptadır.

GELECEK'TEN EDİNEBİLECEĞİNİZ KİTAPLAR

A. Kadir
DİLDEN DİLE 5 Lira
A. Kadir
BUGÜNÜN DİLİYLE HAYYAM 6 Lira
A. Kadir
BUGÜNÜN DİLİYLE MEVLÂNA 6 Lira
A. Kadir
1938 HARBOKULU OLAYI VE NAZIM HİKMET 10 Lira
A. Kadir
BUGÜNÜN DİLİYLE TEVFİK FİKRET 10 Lira
A. Kadir
MUTLU OLMAK VARKEN 8 Lira
Metin İlkin
KONUŞMAK 3 Lira
Metin İlkin
YARIN İÇİN 6 Lira
Metin İlkin
ZOR ZAMAN 6 Lira
Rıfat Ilgaz
HABABAM SINIFI SINIFTA KALDI VE İBİŞO 10 Lira
Rıfat Ilgaz
GARİBİN HOROZU 10 Lira
Rıfat Ilgaz
KARAKILÇIK 5 Lira
Ercümend Behzad
MAU MAU 6 Lira
Ercümend Behzad
ÜÇ ANADOLU 3 Lira
Ercümend Behzad
KAOS 3 Lira
Ercümend Behzad
ALTIN GAZAP 10 Lira
Ercümend Behzad
AÇIL KİLİDİM AÇIL 3 Lira
Tekin Sönmez
GÜNÜN APANSIZ AÇIKLANMASI 3 Lira
Tekin Sönmez
BOŞUNA DEĞİL YAŞAMAK 3 Lira
Kemal Bekir
FATMA HANIMIN ERİK AĞACI 6 Lira
Afet Muhteremoğlu
TOPRAK 6 Lira
Halil Kocagöz
UZAY DUVARLARI 6 Lira
Süreyya Berfe
GÜN OLA 3 Lira
Asım Bezirci
OKUDUKÇA 3 Lira
Orhan Kemal
İSTANBULDAN ÇİZGİLER 25.-Lira
Mareşal Jukov
ANILAR VE DÜŞÜNCELER 20.-Lira
Charles de Gaulle
UMUT ANILARI 20 Lira
Gorki
YAŞANMIŞ HİKÂYELER 15.- Lira
Şolohof
MAVİ BOZKIR 5 Lira
Bekir Yıldız
KAÇAKÇI ŞAHAN 6 Lira
Aydın Hatipoğlu
ÇÖMÇE GELİN 3 Lira
Aydın Hatipoğlu
GEBE 3 Lira
Zühtü Bayar
NAZIM HİKMET ÜZERİNE 3 Lira
Güngör Gençay
DÖVÜLÜ YÜREK 2 Lira
Howard Fast
SACCO İLE VANZETTİ'NİN ÇİLESİ 10 Lira
Adnan Özyalçıner
YAĞMA 7.50 Lira
Halim Uğurlu
GÖKAĞRI 6 Lira
Halikarnas Balıkçısı
ANADOLU'NUN SESİ 10 Lira
Halil Bedi Yönetken
DERLEME NOTLARI 10 Lira
Faruk Yener
BATI MÜZİĞİ ANSİKLOPEDİSİ 10 Lira
György Lukacs
ÇAĞDAŞ GERÇEKÇİLİĞİN ANLAMI 8 Lira

(Bu kitapları sağlamanız için dergimiz hizmetinizdedir. Ayrıca Gelecek okuyucularına % 20 indirim uygulanır ve posta giderleri hesaba katılmaz. Listeden seçtiklerinizin indirimli tutarı kadar pul göndererek isteyiniz).